

Betűszedés

Szabályok és irányítások

II., bővített kiadás

Irta

Somos Árpád

nyomdaigazgató

A szerző tulajdona

Ára 1 K 60 fillér

Rapható szerzőnél Csornán (Sopron megye), a
könyvkereskedőknél, valamint az összes nyom-
dai házipénztáros szaktársaknál

SCHOLZ EDE BETŰÖNTŐDÉJE

WIEN XVIII.

MARTINSTRASSE 57 és 59 ÉS STAUDGASSE 28 és 30

**RÉZVONALGYÁR : TÖMÖN-
TŐDE : GALVANOPLASZTIKA**

**EGÉSZ NYOMDÁK
BERENDEZÉSE LEGJOBB ÉS LEGSZOLI-
DABB KIVITELBEN**

**NYOMDAI FELSZERELÉSEK
= GYÁRA =**

Betűszedés

Gyakorlati szabályok és irányítások

II. BŐVÍTETT KIADÁS

IRTA

SOMOS ÁRPÁD

NYOMDAIGAZGATÓ

Szerző sajátja

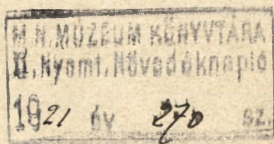
Ára 1 K 50 fillér

Kapható szerzőnél Csornán (Sopron megye), a könyvkereskedésekben és a nyomdai bizalmi férfiaknál.

Handwritten:
1229 P

264556

RÁBAKÖZI NYOMDA ÉS LAPKIADÓ VÁLLALAT
CSORNA — 1916

Milyen célt szolgál e könyv?

Öt évvel ezelőtt megírt *Egyöntetűség a betűszedésben* című füzetkémet kibővítve bocsátom *Betűszedés* címen szaktársaim és más érdeklődők rendelkezésére.

Nem az anyagi siker buzdít a második kiadásra. A füzetke csekély 30 filléres ára mellett aránytalanul nagy volt a szétküldés költsége, azonkívül sok példány elkallódott, úgy, hogy a költség bizony alig térült meg. Azért adom ki most a folytatást nagyobb terjedelemben és 1 K 50 filléres árban, hogy a bevételt aránytalan adminisztrációs költség ne terhelje. Természetesen az árnak megfelelőt is nyújtok s egyúttal megfelelek azon óhajtnak, hogy a betűszedés több alapvető kérdésére is kiterjeszkedjem.

Nem volt fölösleges az első kiadás és remélhetőleg ez a második sem lesz az. Ennyit legalább is megállapíthatok abból, hogy sokan akkor kértek példányokat, amikor már nem szolgálhattam vele. Hogy pedig valamelyes haszna volt a füzetkének a szaktársakra nézve, azt a kezembe kerülő olyan nyomtatványokon láttam, amelyeknek készítői eddig nem sokat törődtek a typographiai szabályokkal.

Tény, hogy a szaktudás iránti vágy néhány évtized óta erősen emelkedett Magyarországon. Ezt pedig a folyton fejlődő szakirodalom ébresztette. Igen előkelő, magas színvonalon álló szaklapjaink ma már közszükségletet képeznek. Alig van ambiciózusabb szaktárs, aki egyik-másik szaklapot ne járatna s amilyen a pártolás, olyan mértékben emelkedik a szakirodalom nivója. De viszont azt is meg kell állapítani, hogy egy époly tehetőséges, mint ideális gondolkozású szaktársakból alakult gárda olyan szívóssággal és szilárd akarrattal művelte a szakirodalmat, hogy a pártolás el sem maradhatott.

Mindamellett azt merem állítani, hogy jelen kiadványom célszerűségi okokból nagyon is beilleszthető a fennálló szakirodalom keretébe. Mert ami a szaklapok egyes füzeteiben elszórva, csak az idő folyamán — sokszor évek múlva — gyűlik össze, azt én nagyjában szorosan egybefűztem olyan kicsiny kézikönyvben, amely minden zsebben helyet foglalhat és melyben a szedő munkájában, csekély fáradtsággal megtalálja mindazt, amit a szaklapokból csak szabad idejében, nyugodt tanulmányozás közben meríthet.

Betűszedés című kézikönyvem természetesen csupán az általános, legszükségesebb tudnivalókra terjed ki. A minden betűszedőnél joggal feltételezhető műveltséget: a nyelvtani jártasságot, a nyelvismereteket, valamint a mesterszedéshez szükséges esztétikai érzéknek ápolását, fejlesztését más úton éri el a betűszedő. Minden egyes, akár nyelvi, akár esztétikai, művészi tudás elsajátításához kellő iskolázottság, azután az ezekre vonat-

kozó könyvek tanulmányozása, szemlélődés és gyakorlat a legfőbb feltétel.

Hiábavaló és fölösleges volna tehát, ha ebben a kézikönyvben akár az egyiket, akár a másikat a fent említett különálló ismeretekből érinteném, anélkül, hogy — a szűk keretek miatt — a tárgyat kimeríteném.

A jelen szedéstechnikai szabályoknak ugyanis nem az a céljuk, hogy új irányt jelöljenek meg, hanem csak az, hogy a meglévő, majdnem magától értetődő szabályokat a köztudatba átvigyük, azokat általánosítsuk, a lépten-nyomon elének táruló bosszantó szabálytalanságoknak véget vessünk, illetve a szabályoktól való eltéréseket kiküszöböljük. Tudjuk, hogy a betűszedők egy része meglehetősen tisztában van az itt közlendő szedési szabályokkal; ezzel azonban nem érhetjük el azt, hogy egy, több szedő kezéből kikerülő munka *teljesen egységes legyen*, mert a szedők másik része a szabályokat figyelmen kívül hagyja, ami természetesen sok, fáradságos átalakítással jár.

Meggyőződésemm, hogy ennek a kézikönyvnek — kivétel nélkül — minden betűszedő hasznát veszi, még az is, aki a felsorolt szedési szabályokat ismeri, mert ennek is megteszi ez a könyvecske azt a szolgálatot, hogy időről időre figyelmezteti az egyöntetűségre, a következetességre, ami minden nyomtatványnak az alapját képezi.

A faktor is jó hasznát veheti e kézikönyvnek úgy, hogy a munka kiosztása alkalmával, a sok magyarázat helyett egyszerűen rámutat az itt érintett szabályokra.

Csorna, 1916.

Somos Árpád.

A szedőteremben

A kéziszedő tartsa rendben és tisztán a szedőszekrényét, mely ránézve éppolyan mechanizmus, mint viszonylag a zenésznek a zongora, gépírónak az írógép, gépszedőnek a szedőgép, gépmesternek a gyorsajtó.

Az elhanyagolt, piszkos, összekevert szekrényből nem kerülhet ki hibátlan szedés, mert az a szedő, aki a szekrényét elhanyagolja, nem igen szokta meg a tiszta munkát, mint ahogy a piszkos, porlepte gyorsajtó, amelynek minden összetételét a megszáradt festék, az olaj megkeményedett rétege akadályozza a szabad, normális mozgásban és működésében, — tiszta, kifogástalan nyomást nem eredményezhet; az a szedőgép pedig, amelynek minden alkotórészét naponkint meg nem tisztogatják, azonkívül puha kefével róla a rárakódott port le nem söprik, ugyancsak csúnyán bosszulja meg magát e hanyagságért: az öntött sorok — mintha csak gúnyt űznének a szemlélővel, — veszettül »táncolnak« s ha az öntőkészülék anyagának hőfokát nem figyeljük gondosan, a betűk bosszúsan, szégyenlősen bújnak el, ezzel rámutatván a szedő mulasztására. Szerencsére ilyen esetek csak elvétve fordulnak elő, mert a

gépszedőnek készülő szedőt a — többnyire német — instruktor a nála megszokott alapossággal szoktatja meg a rendre, pedanteriára.

Nem mondhatjuk ugyanezt a kéziszedőkről.

Az ékezetes betűk meg a spáciumok nagyrészt össze vannak keverve s a kvadrátreeszben néha egész gyűjteményt találunk különböző, oda nem való anyagból. Mindez alapján nagy hiba s méltán alkalmazható az ilyen szedőre átvitt értelemben az a közmondás: »Nézd meg a szedő szekrényét s megtudod, milyen munkással van dolgod!«

A szedő testtartása.

A kéziszedő szokja meg a könnyed, mozgékony állást; ne álljon mereven, hanem vigye a felső testét a betű után, hogy a kéz által megteendő utat megrövidítse. De ne hajladozzék, mint a cigányprimás, mert aminthogy annak a muzsikája semmivel sem szépül meg attól, úgy a szedő hiábavaló hajbókolása is csak fárasztja a testet, de nem emeli a munka eredményét.

A hajlott vagy egyoldalú, hanyag testtartás domború hátat vagy ferde vállat okoz, amit fiatal korban könnyen el lehet kerülni.

A szedő figyelme három felé oszlik: a kézirat, a szekrényben fekvő betűk s a betűsorzó között.

A fölösleges kézmozdulatok.

A kézirat gondos leolvasása után a szekrényre terelődik a figyelmünk s ott már szinte előre látjuk annak a betűnek a fekvését, amelyet

ki akarunk venni, úgy, hogy mire a betűvel a rekesztől a betűsorzóhoz vezető utat megtettük, a betű szignaturáját is megtapinthattuk s a betűt, a levegőben való cikornyázás nélkül élére állítjuk.

Gondoljuk csak meg, hogy ha minden egyes betűt egyszer-kétszer meglóbázunk, hány ilyen haszontalan kézmozdulatot teszünk meg egy óra, egy nap, egy év alatt?

Megvan arra a számítás, hogy a gyorskezü szedő hány betűt tud kiszedni egy óra alatt. A régebben megtartott szedőversenyek bámulatos eredményeket tüntettek fel némely szedő gyorsaságáról. Ezek a szedők pedig nem sokat hadonásztak a levegőben.

Ezen az alapon ma is ki lehetne számítani, hogy mennyi a gyorskezü szedőnek átlagos teljesítménye. Azonban a leggyorsabb kéziszedőnél is sokkal többet produkálnak ma már a különböző szedőgépek s így a kéziszedők által rendezett szedőversenyek immár idejüket múlták.

Mi itt csak azt akarjuk megállapítani, hogy a fölösleges kézmozdulatok elhagyásával kiszedhetjük a megfelelő mennyiséget anélkül, hogy a testet túlságosan fárasztanók.

Nem az a lényeges tehát, hogy hány kézmozdulatot teszünk, hanem az, hogy bizonyos idő alatt hány betűt tudunk szedni s a szedésre fordított idő arányban áll-e az eredménnyel s a testi fáradtsággal?

Nem kicsinylendő dolog ez sem a mostani, sem a későbbi nyomdásznevezdek szempontjából. Ha a fiatal szedő korán megszokja a biztos kézmozdulatokat, ez később nagy előnyére válhatik.

Az ujjak érzéke. Hibaigazítás szedés közben.

A betűsorzóban balkezünk hüvelykujja érzi a betűk s az egész sor állását. Egy-két mozdulat s az esetleg ferdén álló sor helyreáll. Ugyanakkor, azaz a sor kizárásánál, gyors, de éles pillantást vetünk a sorra, illetve közben futólag elolvassuk a szedést s az esetleges hibát kijavítjuk. Ezt a szedésközbeni hibaigazítást a jó szedő sohasem mulasztja el, mert számol azzal, hogy az utólagos hibaigazítás több időbe kerül. Eltekintve attól, hogy mégis csak szebb látvány a félig-meddig tiszta, azaz csupán egy-két hibával megjelölt levonatot, mint az olyan, mely, minthacsak mákkal szórta tele, elejétől végig hemzseg a hibáktól.

Az egyenletes kizárás.

Kizárás közben ne erőltessük a szoros sornál a vékony (nyolcadpetit) spáciumot, amely könnyen beletörik, hanem, ha a nyolcadpetittel való sorkiegyenlítés szükségesnek mutatkozik, *előbb* ezt és *utána* a vastagabb kizárást tegyük a sorba; ámbár a nyolcadpetit spáciummal való soregyengetés el is kerülhet, ha ezt két vastagabb spáciummal pótoljuk.

Itt sem mellőzhetjük annak a közismert és állandóan hangoztatott, de vajmi ritkán betartott szabálynak a megemlítését, hogy a sorok kizárásánál, esztétikai szempontból, az egyes szavak egymástól való normális távolságára szigorúan kell ügyelnünk. Tehát lehetőleg be kell tartanunk a *félnégyszettel* (*Halbgeviert*) megszabott arányt, olyformán, hogy annál fölfelé egy negyedpetittel

többet, illetve lefelé egy negyedpetit spáciumnál kevesebbet ne használjunk. A megengedhető maximum ilyenformán, például cicero-szedésnél, négy negyedpetit; a minimum pedig — keskeny soroknál — két negyedpetit lenne. Más szóval: a két darab félnégyzet (vagy, ami gyakran előfordul: még azon fölül is) sok, a negyedpetit beosztás pedig már kevés lenne, különösen, ha az előtte álló vagy utána következő sorok viszont a normálisnál több beosztással vannak szedve. Az ilyen szedés összbenyomása szemsértő és nyugtalanító.

A szavak közötti egyenletes beosztás természetesen könnyebb a szélesebb, mint a keskeny soroknál s itt még egy másik, lényeges körülmény, t. i.

a sorok végére eső szavak elválasztása

is kell, hogy a figyelmünket lekösse.

A szavak mikénti elválasztása külön tanulmányt igényel. Mindenesetre fel kell tételeznünk, hogy a szedő a szavak összetételével, a hangzással s a ragokkal tisztában van, tehát nemcsak a helyesírást, hanem a grammatikát is ismeri.

Itt csak az *összetett szavak* elválasztására vonatkozó, némely kirívó szabálytalanságra mutatunk rá, amilyenekkel sűrűn találkozunk. Például:

Helytelen:

ágyugo-lyó
aluli-rott
egye-tértés
elő-relátás
fe-ladó
gyógyin-tézet

Helyes:

ágyu-golyó
alul-irott
egyet-értés
előre-látás
fel-adó
gyógy-intézet

Helytelen :

háztu-lajdonos
kézi-rat
köze-gészség
lega-lább
mar-haállomány
mega-lakul
megte-remtés
mi-nőség
mun-kaidő]
rab-lóvezér
ren-dőr
sertéste-nyésztés
száma-dás
száma-datok
szeme-lőtt
törvényja-vaslat
tű-zoltóság
va-dállat
va-lóság
vasszi-gor
va-sút
vegye-lemzés
vizi-szony

Helyes :

ház-tulaj-donos
kéz-irat
köz-egész-ség
leg-alább
marha-állomány
meg-alakul
meg-terem-tés
minő-ség
munka-idő
rabló-vezér
rend-őr
sertés-tenyész-tés
szám-adás
szám-adatok
szem-előtt
tör-vény-javas-lat
tűz-oltó-ság
vad-állat
való-ság
vas-szigor
vas-út
vegy-elemzés
viz-iszony

Elválasztásnál nem való két betűt sem a sor végére tenni, sem a sor elejére átvinni, hacsak ezt a keskeny sorok elkerülhetetlenné nem teszik. Azonban az olyan összetett szavakra, melyeknél a két betű önálló szót képez, ez a szabály nem vonatkozhatik. Például: *be*-menet, *ki*-menet, *le*-járat, *nő*-nem, *ma*-holnap; továbbá: alma-*fa*, ápoló-*nő*, csend-*őr*, vas-*út*, vér-*eb* stb.

Hibás elválasztásokkal találkozunk különösen az *idegen szavaknál*, mert sok szedő az idegen szavak eredetét, összetételét és főleg értelmét nem ismeri és nem is kutatja. E végből tanácsos egy »Idegen szavak szótára«-nak a beszerzése.

Mi itt csupán némely kirívóan hibás elválasztásra mutatunk rá. Így például:

*Helytelen: **

arisz-tok-rácia
Belg-rád
bürokrácia
demok-rácia
dek-lamáció
dek-lináció
dek-retum
delk-redere
delink-vens
demonstráció
desa-vuálás
des-cendens
des-truktív
diag-nózis
dio-ptika
dis-konto
diszk-réció
excent-rikus
gene-alógia
geog-ráfia
geog-nózia
hypok-rita
hypot-heka
ide-ológia
ink-vizáció
ins-pekció
ins-trukció

Helyes:

ari-szto-krácia
Bel-grád
büro-krácia
demo-krácia
de-klamá-ció
de-kliná-ció
de-kre-tum
del-kredere
de-lin-kvens
de-mon-stráció
des-avu-álás
de-scen-dens
de-struk-tív
dia-gnózis
di-optika
di-skonto
disz-kréció
ex-cen-trikus
genea-lógia
geo-gráfia
geo-gnózia
hypo-krita
hypo-theka
ideo-lógia
in-kvizi-ció
in-spek-ció
in-struk-ció

* A helytelen elválasztások fenti bemutatása nem önkényes. Ilyenek több vidéki és budapesti nyomtatványokban tényleg előfordulnak.

Az idegen szavaknak itt-ott meghagytam az eredeti helyesírását; viszont legnagyobb részét a magyar kiejtés szerint írtam. A Magyar Tudományos Akadémia és a nyelvtudósok ugyanis azt a nézetet vallják, hogy a magyar nyelvbe átvitt, tehát honosságot nyert idegen szavakat magyarosan kell írni. Hogy azonban melyek azok a szavak, azt pontosan megállapítani bajos. A szedőnek különben is többnyire az írók helyesírásához kell e tekintetben alkalmazkodnia, már pedig azok nem írnak valamenynyien egyformán. A *th* és *ph* betűket részben azért alkalmaztam, mert sokan ezeket elválasztják egymástól, ami természetesen hibás. — *A szerző.*

Helytelen:

int-ráda
 irra-tionális
 irre-guláris
 kallig-ráfia
 koz-mogónia
 koz-mográfia
 let-hargia
 lit-hographia
 meli-oratio
 mik-rosz-kóp
 mo-narchia
 monot-heismus
 ne-olog
 om-nipotencia
 orog-raphia
 orthog-raphia
 pant-heismus
 parag-rafus
 parent-hesis
 pen-tameter
 filant-róp
 Petrog-rád
 physi-ognomia
 physiog-raphia
 pia-noforte
 prog-ramm
 prog-ressiv
 pros-perálni
 qu: kvink-vennium
 kvin-tessencia
 reá-linstancia
 rek-lamáció
 rekog-noszkálni
 rek-reáció
 rep-rezentálás
 silho-uette
 sop-hismus
 supp-lementum
 supp-likáns
 syno-psis

Helyes:

in-tráda
 ir-ratio-nális
 ir-regu-láris
 kalli-gráfia
 kozmo-gónia
 kozmo-gráfia
 le-thar-gia
 litho-graphia
 melio-ráció
 mi-kro-szkóp
 mon-archia
 mono-the-ismus
 neo-log
 omni-poten-cia
 oro-graphia
 ortho-graphia
 pan-the-ismus
 para-grafus
 paren-thesis
 per-ta-meter
 filan-tróp
 Petro-grád
 physio-gnomia
 physio-graphia
 piano-forte
 pro-gramm
 pro-gres-siv
 pro-sperálni
 kvin-kven-nium
 kvint-essencia
 reál-instancia
 re-klamá-ció
 reko-gnosz-kálni
 re-kreá-ció
 re-prezen-tálás
 silhou-ette
 so-phis-mus
 sup-plemen-tum
 sup-plikáns
 syn-opsis

Helytelen:

theis-mus
 theok-ratia
 the-ologia
 theop-hania
 ther-mometer
 tran-sactio
 tran-sport
 typog-raph
 vari-áció
 vaudeville
 Viseg-rád
 xylog-raph
 zodia-cus

Helyes:

the-ismus
 theo-kratia
 theo-logia
 theo-phania
 thermo-meter
 trans-actio
 trans-port
 typo-graph
 variá-ció
 vaude-ville
 Vise-grád
 xylo-graph
 zodi-acus

A betűrendszer.

A typográfiai méret a francia Didot-féle *pont*-rendszeren alapul. Van ezenkívül még az úgynevezett *Haase-féle* szisztema is forgalomban, ezt azonban a pont-rendszer mindinkább kiszorítja.

Sajnos, némely nyomdában mindkét rendszerrel dolgoznak, amivel pedig a munkát nagyon megnehezítik, a szedőket meg valóságos türelmi próbának vetik alá. Az ilyen nyomdák tulajdonosainak be kellene végre látniok, hogy ha a régi rendszerű kizárást át nem öntetik, csak maguknak ártanak.

Alább bemutatjuk a Didot-rendszerű kizárást a tökéletesség kedvéért, ámbár föltesszük, hogy azt minden szedő ismeri. Tesszük ezt azért is, hogy egypár megjegyzéssel kísérhessük a kizárás célszerű berendezését.

A betű magassága 63 pont.

A kizárás rendszerint 54 pont magas; tehát a 4 cicerós kvadrát fektetve $4\frac{1}{2}$ cicero. Ettől el-

térően a kizárást 51 pont magasságra is szokás öntetni. Ebben az esetben a kizárás és a betű magassága közti különbség 12 pont, azaz 1 cicero. Ez utóbbi kizárás — különösen az ürpótlók — cicerós tömöntvénylemezek talpa gyanánt is használható. (Az alátét-ürpótlókat azonban célszerűbb vasból csináltatni.) Más tekintetben az 54 pontos ólomkizárás jobban felel meg a célszerűségnek.

A pont-méretek ezek:

1 — | 2 — | 3 — | 4 — pont. Továbbá:

5	6	7	8	9	10	12 pont.
						
Perl	Nonpareille	Colonell	Petit	Borgisz	Garmond	Cicero

14	16	20	24	28 pont.
				
Mittel	Tertia	Text	2 Cicero	2 Mittel

32	36	48 pont.
		
2 Tertia	3 Cicero	4 Cicero

A sorok szélességének, illetve az oldalak szélességének és magasságának a megállapításánál, a *cicero-méret* lép — mint egység — általában érvénybe.

A spáciumok öntetésénél még mindig találkozunk egyes nyomdáknak bizonyos régi, meg-

csontosodott konzervatív szokással, amennyiben a pont-rendszer következetes alkalmazása helyett olyan töredékekben öntetik a spáciumokat, melyek a gyakorlatiság célját nem szolgálják. Így például: az $\frac{1}{4}$ és $\frac{1}{8}$ -os nonpareille, az $\frac{1}{6}$ -os petit, az $\frac{1}{8}$ -os garmond, a másfélpontos, azaz $\frac{1}{8}$ -os cicero s más, hasonló, a pont-rendszerrel összeegyeztethetetlen kizárásnak, amely csak ok nélkül gyarápítja a nyomdában felhalmozott sokféleséget, semmi praktikus értéke nincs.

Legcélszerűbb tehát a kizárást, különösen a *spáciumokra* való tekintettel, egészen fél- és egész négyzetig (Halbgeviert és Geviert) a következőkép öntetni:

Perl:	1	2	$2\frac{1}{2}$	—	—	—	5 pont
Nonpareille:	1	2	3	—	—	—	6 »
Colonell:	1	2	$3\frac{1}{2}$	—	—	—	7 »
Petit:	1	2	3	4	—	—	8 »
Borgisz:	1	2	3	$4\frac{1}{2}$	—	—	9 »
Garmond:	1	2	3	4	5	—	10 »
Cicero:	1	2	3	4	6	—	12 »
Mittel:	1	2	3	4	7	—	14 »
Tertia:	1	2	3	4	6	8	16 »
Text:	1	2	3	4	6	10	20 »
Duplamittel:	1	2	3	4	7	14	28 »

Némely nyomdatulajdonos — helytelenül — úgy vélekedik, hogy tertia-, text- és duplamittel kvadrátokat nem szükséges beszerezni, mert hiszen 2—2 darab petit-, garmond- illetve mittel kvadrát ugyancsak kiadja a kívánt méretet. Ez a logika azonban *hibás*, mert ez által, elfogadható ok nélkül, szaporítjuk a munkát, amennyiben, például kereszt-

vonalzás szedésénél, mennyiségileg még egyszer annyi petit-, garmond-, illetve mittel-kvadrátot kell fölszednünk, mint ha tertia-, text- és duplamittel-kvadrátunk volna egy darabban. Ez pedig már idővesztéssel jár.

De lényeges öntési költséget sem takarítunk meg, mert például: a petit-kvadrát öntési költsége kilogrammonként ugyanannyi, mint a tertia-, text- és duplamittel-kvadraté; csak a garmond- és cicero-kvadrát olcsóbb 10—15 fillérrel.

A kizáró-anyagért kiadott pénz tehát jó befektetés, mely dús kamatot hoz.

Az írásjelek alkalmazása

a) b) c).

Szövegszedésben az *a) b) c)* stb. jelzés antiqua betű mellett rendszerint *cursivból* szedendő; ha a szövegbetű fraktur, akkor az *a) b) c)* jelzés antiquából veendő.

Az *a) b) c)* jelzésű tételek kellőképpen fel-tüntetendők olyformán, hogy a jelzés szabadon maradjon, illetve a további sorok beljebb eresztendők. Az *a) b) c)* kezdetű sor rendesen behúzandó úgy, hogy a behúzás és a jelzés bizonyos egységet képezzen (szisztematikus kizárás), melyet a további soroknál — apró kizárás lehető elkerülésével — alkalmazunk.

Például: Petit-szedés 18 ciceróra. Behúzás két négyzet (tertia), az *a) b) c)* jelzés kizárva egy ciceróra, tehát a következő sorok 2 cicero és 2 negyedpetittel húzandók be, így:

Az előljáróság tagjai nem lehetnek:

- a) bűnvádilag elítéltek a büntetés és a mellékbüntetés tartama alatt;
- b) közzadósok a csődeljárás tartama alatt és gyámság vagy gondnokság alatt állók;
- c) kiskorúak, más felekezetűek, nők és olyan férfiak, kik hadiszolgálatot teljesítenek.

A következő példát, bármennyire megrögzött szokássá vált, határozottan hibásnak minősítjük, mert a könnyebb tájékozódást, a szemlélődést zavarja. Ez a szedésmód tehát elvetendő:

a) Ha az elnök valamely szegénysorsú hitközségi tag betegségéről értesül, vagy személyesen megy el, vagy egy előljárósági tagot küld a beteghez.

b) Ha a betegség súlyosabb fordulatot vesz, a beteg háznépének kívánságára a beteghez nappalra egy, éjjelre két tag küldendő.

c) Az agónia beálltakor a jelenlevő beteglátogató több zsidó férfiút hív a beteghez, hogy a halál beálltaig együtt maradjanak.

1. 2. 3.

Ugyanez a szabály követendő a számozott sorozatos szedésnél is (tárgysorozatok-, műsorozatoknál stb.). Például:

1. Elnöki jelentés az elmúlt 1915. üzletév eredményéről.
2. Az 1915. évi nyereség- és veszteség-mérleg előterjesztése.
3. A felügyelő-bizottság jelentése s indítvány a felmentvény megadása iránt.

A §.

A paragrafus (§, szakasz) pont nélkül szedendő. A §-sal végződő mondatot azonban természetesen ponttal kell befejezni.

A § époly jel, mint a *, † stb., tehát magában is (pont nélkül) teljesen kifejező.

A csillag *.

Akár a folyószedésben, akár a jegyzet elején a csillag mindig zárójel nélkül használandó.

A zárójeles csillag — *) — zavarólag hat, tehát mellőzendő. A csillag egymagában tökéletesen elég a figyelem fölkeltésére, annál is inkább, mert zárójellel összeszedve, már kettős jelet képez. Maradjon tehát a csillag is, meg a zárójel is, önállóan, különválva.

Jegyzetknél egy *, két **, vagy három *** csillagot használhatunk, úgy azonban, hogy a szöveg mindig egy vonalban kezdődjék; tehát a csillagok a behúzáson belül maradjanak, azaz kifelé zarandók. Így:

* Bővebben lásd: „Közgazdasági Értekezések“ című munka I. kötetében.

** Platon állama. Fordította Simon József (1905).

*** U. o. 354. s k. l.

Egy oldalon *három csillagnál többet* ne használjunk a jegyzetben. A csillagokkal való jelzést különben egészen mellőzhetjük, ha az egymásután következő jegyzeteket megszámozzuk. Például:

¹ A Fourier-féle phalanstére részben emlékeztet a morva huterek berendezésére.

² Amerikában számos helyen tettek kísérleteket phalanxok felállításával, de később egyenetlenség támadt köztük.

³ Leghíresebb volt az 1843-ban alapított North-American phalanx.

⁴ Közölve újabban az „Elend der Philosophie“ előszavában.

Nyugvópont vagy műszünet gyanánt is használjuk a csillagot, midőn a szöveg felső részét az utána következőtől elválasztjuk. Így:

* * *

Ez az általában leginkább elfogadható forma.

A csillagoknak régi, kúpalakú alkalmazása:

* * *

már elavult, különösen azért, mert sokféleképen,
azaz néha szorosan:

*
* *

más esetben meg egészen széjjel, egymástól nagy
távolságban szedték a csillagokat:

* * *

s így, eltekintve attól, hogy a szépérzékét nem
ápolták, egyöntetűséget sem értek el.

Utóbb ezt a szabályt egyszerűbbé óhajtották
tenni az által, hogy a sor közepére csak egy csil-
lagot tettek:

*

azonban ez, különösen szélesebb soroknál, alig
észrevehető.

Zárójel és egyéb interpunkció.

Ha egy teljes, befejezett szövegrészt zárójelek
közé veszünk, akkor a *pont* a zárójelen *belül*
marad. Például:

(Ezt követi majd a papíralakokról és minőségekről
szóló előadás, végül a kalkuláció ismertetése.)

Ha a szövegben zárójeles *közbevetett mondat*
fordul elő, akkor a pontot a *végére* tesszük, ak-
kor is, ha a szöveg zárójellel végződik. Például:

Az Akadémia szabályzatától valóságos eltérést csak
kettőt fogadott el az állandó bizottság (még pedig a jelen-
volt tagoknak csaknem egyhangú szavazatával).

Vessző (,) és *pontosvessző* (;) mindig a záró-
jelen *kívül* marad. Például:

Duden néhány szónál választást enged s azt mondja: Akkord (Accord), Akkusativus (Accusativus), Akzent (Accent), Akzept (Accept), Scharpie (Charpie), Sinfonie (Symphonie), Koks (Coaks); de a nyomdászok ezt a kettős írásmódot elvetették s csak az első fogadták el.

Ügyszintén a *kettőspont* (:) is mindig a zárójelen *kívül* alkalmazandó, mert a bezárt kettőspont nem mutathat rá — rendeltetésének megfelelően — az utána következő mondanivalóra. Tehát csak ez a helyes:

Legyen szabad itt szóról szóra közölni felolvasásomat, amelyben javaslataimat az Akadémia elé terjesztettem (Akadémiai Értesítő 1891): Egy szellemes ember stb.

Ellenben a *felkiáltójel* (!) és a *kérdőjel* (?) a *betűhöz tartozik*, tehát ezek a zárójelen *belül* maradnak. Például:

Téged hernyó sem bánt, nedv-ized nem tetszik;
Engem meglep, bimbóm alig levelezik,
Hacsak (még szerencse!) hogyha gazdám ráért,
Hogy termésem mentse maga jóvoltáért.

Vagy pedig:

Azt hirdetik, hogy a tulajdon a társadalmi rend alapja. Mi is hirdetjük ezen örök igazságot. (Csak az a kérdés, ki lesz a tulajdonos?)

A zárójelet szükségképen, de helytelenül, több egymás alatt következő, egy vonatkozású szedéseknél is szokták alkalmazni. Például:

Sopron	} Gy.-s.-e. v.
Eszterháza	
Kapuvár	

Pedig ez csakis így állja meg a helyét:

Győr	} M. Á. V.
Kisbér	
Komárom	

A szögletes zárójel [].

Ezt olyankor használjuk, amidőn egy zárt szövegrészben egy másik zárójeles tétel fordul elő a félgömbölyű zárójelen belül. Például:

(Sokan hamar átsiklanak a nyomdászati tudnivalókon, pedig igen sok kellék [nyelvtudás, szépérzék, következetesség] szükséges ahhoz, hogy valóban jó nyomtatványt készíthessünk.)

A szögletes zárójel csak kisegítő szerepet játszik, a zárójeles szövegrészt ennélfogva az elején és a végén félgömbölyű zárójellel látjuk el, akkor is, ha a szögletes zárójel a mondat végére kerül. Például:

(Lásd: Gazd. Közlemények [1906. évf. II. füzet].)

Római számok.

A római számok úgy szedendők egymás alá, hogy azok *belül* egy vonalban végződjenek, illetve a szöveg függőlegesen egyenes vonalban kezdődjék. Például:

- I. Föld- és kőművesmunka.
- II. Ácsmunka.
- III. Tetőfedőmunka.
- IV. Bádogosmunka.
- V. Asztalos- és lakatosmunka.

A korona és fillér.

A korona és fillér értékjelzés szedésénél állandóan találkozunk szabálytalanságokkal. Pedig a szabály határozott és világos:

Folyó szedésben, nem egymásután következő számoknál, az értékjelzés kiszedendő. Például:

Beíratási díj: 10 korona. Taneszközök 6 korona 20 fillér fizetendő. Tandíj: évenként 80 korona.

Oszlopos kimutatásoknál az értékjelzés rövidítendő és pedig kezdőbetűs *K* és kis *f* alakjában (pont nélkül). Például:

Fölülfizettek: Nagy András 5 *K*, Somlyó Ferenc 2 *K*, Gyetvay Bódog 1 *K* 60 *f*, Berg Sándor 2 *K* 40 *f* stb.

A *K* és *f* tulajdonképpen nem rövidítés, hanem értékjelzés (pénzjegy), tehát ez okból mindig pont nélkül és lehetőleg *cursivból* szedendő.

Átalában: vagy kisedjük a korona és fillért rendes szövegbetűkkel, vagy pedig — rövidítés helyett *cursiv K* és *f* betűkkel jelezzük a pénzértéket. A »kor., fill.« rövidítés, mint szabálytalan, mellőzendő, azért is, mert több munkát okoz.

Német (fraktur) szedésben ez a pénzjelzés vagy kisedendő: *Kronen* — *Heller*, vagy pedig rövidítés helyett *antiqua K* és kis *h* (pont nélkül) szedendő.

Akcidens-, merkantil-, mesterszedés

Akcidens-szedésnek nevezzük az alkalmi, szó szerint: mellékes nyomtatványokat, amelyeknek külső kiállítása nagyobb gondot, eredeti és önálló kombinációt igényel.

Ezek a hajdanában »mellékes«-nek nevezett nyomtatványok az ipar és kereskedelem folytonos fejlődése folytán, ma már igen jelentékeny szerepet játszanak a modern nyomdászatban s az egyszerűbb akcidens-szedés fogalmát ma már a specializálást jelző *merkantil-* illetve *mesterszedés* elnevezéssel bővítettük ki.

A mesterszedést elméleti leírásból, könyvből egészen megtanulni nem lehet. Műérzék, szemlélet, a folyton fel-felbukkanó művészi irányok és akarások figyelemmel kísérése a legfőbb kelléke annak, hogy a szedőből — mesterszedő legyen.

Meg sem kísérelhetjük e szűk keretben a mesterszedéssel a maga óriási kiterjedésében foglalkozni; hiszen a szaklapok számtalan esztétikai dolgozatai és műmellékletei sem elegendők arra, hogy abból, akiben a mesterszedés iránt a megkívántató hajlandóság és rátermettség, szóval a hivatottság nincs meg, mesterszedő váljék. Mégis a mesterszedésnek is vannak bizonyos alapvető

előfeltételei, amelyekkel, kellő ambícióval és neki-
szánással mesterszedővé képezheti ki magát az a
szedő, akinek a szeme nyitva van és aki odáig
fejleszti műérzékét, hogy nemcsak a más —, ha-
nem a saját munkáját is tárgyilagosan meg tudja
bírálni.

A mesterszedés előfeltétele, hogy az összes
typographiai szabályokkal tisztában legyünk. Ezek
a szabályok évtizedek, sőt évszázadok alatt meg-
őrzött tapasztalatokban gyökereznek, tehát semmi-
féle szedő, de különösen a mesterszedő előtt nem
lehetnek közönyösek; akkor sem, ha egyébként
koncedáljuk, hogy ezek a szabályok az idők folya-
mán különböző átalakulásokon estek át, illetve a
gyakorlati élethez, a változó ízléshez és műirány-
hoz idomultak. Figyelembe kell venni ezeket a
szabályokat azért is, mert csakis ezen az alapon
tehetjük meg az első lépést a mesterszedés tág
mezejére.

Más kérdés aztán, hogy a mesterszedőnek
milyen mértékben kell a typographiai szabályokat
betartania, illetve kötelező-e a mesterszedőre nézve
az összes szabályok betartása?

E tekintetben csak azt a véleményt fejezhet-
jük ki, hogy a mesterszedő, aki némileg a művész
szabadságát élvezi, nem tarthatja be a szabályo-
kat akkor, ha ez által művészi koncepciója kivi-
telében meggátoltatnék. Mindenesetre értékesebb-
nek kell tartanunk a művészi hatást, a művészi
cél elérését, tehát a tökéletes eredményt, mint a
szabályok szolgai betartását. Azonban hangsú-
lyoznunk kell, hogy csakis az abszolút értékű
művészi eredmény teszi megokolttá a typogra-

phiai szabályok mellőzését. Mert szabálytalan és azonkívül izléstelen szedés természetesen nem eshetik a mesterszedés fogalomkörébe.

Említettük, hogy akcideneciáknak az alkalmi nyomtatványokat tekintjük.

Mik ezek az alkalmi nyomtatványok?

Nemcsak a családi értesítések, a meghívók, falragaszok, címkártyák, oklevelek, értékpapírok stb., hanem a könyvcímek, ismertetések, körlevelek, számlák, jegyzékek, levelezőlapok, palackcímkek s egyéb dekoratív apróságok, amikkel már a *merkantil* (kereskedelmi) nyomtatványok terére lépünk s tényleg tulajdonképen itt bontakozik ki a mesterszedő működési területe, mert épen az ipar és kereskedelem jött végre annak a tudatára, hogy termékét és árúját csak a nyomdafesték igénybevételével tudja előnyösen értékesíteni.

A *reklámot* ezek a tényezők semmiféle nyomtatványukon, még a számlákon, levélpapírosokon, levelezőlapokon sem hagyják figyelmen kívül.

Minden ipari és kereskedelmi nyomtatvány ilyenformán reklám is egyúttal s e tekintetben az igények napról napra fokozódnak, úgy, hogy ezen gyakorlati célt szolgáló szedéseknek az előállításához szokott, úgynevezett merkantilszedő már nem igen tud megfelelni, hacsak a viszonyokhoz alkalmazkodva, át nem formálódik mesterszedővé, amiből viszont az következik, hogy merkantil- és mesterszedő közt nem lesz különbség s a hirdetés- meg a plakátszedő is, aki szintén a reklám célját követi, végeredményben — mesterszedő.

Most pedig áttérhetünk azokra az apróságokra, melyek a szedést tetszetőssé teszik.

Behúzás. Beosztás.

A kezdő sorokat mérsékelten *behúzzuk*, beljebb eresztjük (alinea).

Meghatározott szabály a behúzásra nincs, de megfelelő kiindulási pontot nyerünk, ha annyi nyolcadpetitet szánunk a behúzásra, ahány cicerót tesz ki a sor szélessége. Ezeket a nyolcadpetiteket természetesen kiegészítjük úgy, hogy spáciumokkal nem, hanem csakis egész vagy fél-négyszetekkel dolgozhassunk. Például:

8	cicerós sor,	8	nyolcadpetit,	kiegészítve	—, —	1 petit
10	"	10	"	"	12, —	1 cicero
12	"	12	"	"	—, —	1 "
14	"	14	"	"	15, —	1 ¹ / ₂ "
16	"	16	"	"	16, —	2 petit
18	"	18	"	"	20, —	2 garm.
20	"	20	"	"	24, —	2 cicero

A szövegben előforduló *idézeteket* (átvett szövegrészt, leveleket, okmányokat, határozatokat, stb.) a rendes szövegtől beljebb eresztés által különböztetjük meg. Például:

— Egy repülő főhadnagy eltűnése. Horváth István, a 76. gyalogezred főhadnagya, a háború óta az orosz fronton teljesített szolgálatot. Most a 11. sz. repülőosztag parancsnoka az alábbi levélben értesíti róla Csornán lakó édesatyját:

Igen tisztelt Uram!

Fájó szívvel tudatom, hogy fia egy, január 13.-án vállalt felderítő repülésről többé nem tért vissza. Nincs okunk a legrosszabbtól tartani. Amint biztosat megtudok fogságbajutásáról, azonnal értesíteni fogom Önt.

Kiváló tisztelettel

Perini.

Jó katona volt, meg is állotta a helyét. A legelsők között volt, akit a háborúban királyi elismerés ért.

Verseknél a leghosszabb sort középre zárjuk s aszerint húzzuk be a többi sorokat. Például:

A jó Isten . . .

A jó Isten, ha nekem csak
Lelket adott volna,
Mint büszke sas, fennszálldosnék:
Selleges magosba.

De Teremtőm, nem tudom mért?:
Szívet adott nékem;
Megbotlom hát lenn a földön:
Minden kicsinységben.

Szegény ember búja — baja —
Édes hazám gondja . . .
Bizony-bizony meg sem látnám:
Ha csak lelkem volna!

Bodnár István.

Ennél a szedésnél még azt is észlelhetjük, hogy az ilyen markáns, stilizált betű, mint amilyenből a költemény szedve van, tömören, ritkítás nélkül, nem domborodik ki kellőképen, amint azt az első versszak is mutatja. A második versszak nyolcadpetittel van ritkítva. Ez felel meg e betűtypusnak legjobban. A harmadik versszak ritkítása negyedpetit.

Verseket egyáltalán ritkán szedünk tömören, mert a szűkítés alig van megokolva, lévén mindig az a legfőbb cél, hogy a költemény plasztikusan érvényesüljön.

A számokkal kapcsolatos szöveget *kipontozuk*, de csak a szövegnek megfelelő szélességben. Az így elért sorokat a szedés közepére zárjuk, így:

1. Gépek	36.000 K
2. Betűk., ábrák és rézvonalak	28.400 „
3. Felszerelés : állványok, deszkák	2.380 „
4. Papírkészlet	18.640 „
Összesen 85.420 K	

Rövid szövegű soroknak pontokkal való erőltetett szélesbítése kerülendő, mert ilyesmi a szedésben csak fölösleges ürességet okoz.

A *beosztásnál* figyelemmel kell lennünk a betű képére, leszámítván a húst (Abstand). A betűnek, ékítménynek vagy vonalnak holt törzse a beosztásnál nem lehet irányadó, hanem csak az a kép, amely a nyomtatásban kifejezést nyer.

Néha egy negyedpetitnek helytelen el- vagy beosztása lényegesen befolyásolja a szedés nyugodtságát, plaszticitását, amint ezt az alábbi példákon észlelhetjük:

KECSKEMÉTI NÉPBANK

1. példa.

BUDAPESTI HIRLAP

2. példa.

Az első példánál — az aránytalan beosztás miatt — sem a címsor, sem a vonalékítmény nem érvényesül külön-külön és egymást kiegészítve; a második példánál, csupán egy negyedpetites térző áthelyezésével már elértük a célt.

A *vonallal való aláhúzás* csak csupa kezdőbetűs vagy egyenes vonalban futó soroknál mutat nyugodt képet, a lefelé nyúló betűk azonban már megzavarják a betű és a vonal közti világosságot. Ez okból a nem egy vonalban futó sorokat inkább megfelelő záródísszel vagy ékítményes elválasztó »bajusz«-szal zárjuk le. (Lásd az 5. példát.)

Komáromi Korona-Szövetkezet

3. példa (nyugodt kép).

Sopronmegyei Gazdasági Egyesület

4. példa (nyugtalan kép).

Magyarádi Önszegélyző-Egyesület

5. példa.

Régi szabály a *kezdőbetűs szavak egalizálása*, de azért hadd legyen meg a nyoma itt is.

Ugyanis az FA-PA-TA-VA-YA-FJ-PJ-LT LV és LY betűk, habár szorosan egymás mellé vannak is állítva, formájuk miatt nem símulhatnak egymáshoz s a többi, egyenes vonalú betűk mellett bántó hézagokat mutatnak. Például:

VÁROSI IKTATÓ-HIVATAL

Ugyanaz egyengetve:

VÁROSI IKTATÓ-HIVATAL

Pontozott vonalak szorosan a betűhöz szedendők és pedig mindig a betű képével egy vonalban, így:

Debrecen, 191.....évi..... hó.....

Olyan szedésnél, melyben a szöveg vonalakkal van összekötve, tekintettel kell lennünk arra, hogy az írásra szánt vonalak, akárcsak valami rovatozott íven, egyenlő távolságban legyenek egymástól s a szöveg úgy tűnjék fel, mintha — az írásra szánt helyet üresen hagyva — vonalzott papirosra volna nyomtatva. Ilyen *ürlapoknál* az a lényeges, hogy az írásra elegendő hely maradjon. Például:

1915. évben befolyt illeték K ... f

A Széchenyi-utcai ház jövedelme „ ... „

Adományok „ ... „

..... „ ... „

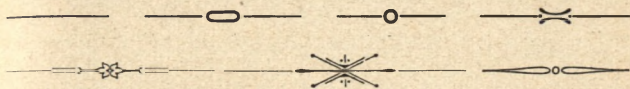
Mult évi maradvány „ ... „

Összesen : K ... f

Sok esetben a szedő az összeget feltüntető utolsó sort, rossz szokásból, a felső aláhúzó vonalhoz szorítja, úgy, hogy az írásra alig marad hely. Ezt el kell kerülni. Az összeg jobb feltüntetése végett alul is egy vastag, vagy vékony és vastag vonalat húzunk.

Elválasztó-vonal és záródísz.

Szövegelválasztó-vonal csak síma vonal, vagy valami kör-, csillag- avagy négyszög-alakú ékítményből kifutó, úgynevezett »bajusz« (spiclénia) alkalmazandó, amely a szöveg felső részét az alsótól egyformán elválasztja.

Ezek az elválasztó-vonalak *a szöveg végére* is tehetők, mint *befejező* díszek.

Azonban az alábbi, lefelé húzódó, úgynevezett »szakáll« alakú díszek *csak mint befejező ékítmények* alkalmazhatók:

Záródísznek nevezzük a síma szedésben az egész művet befejező díszet, melynek tulajdonképpen az akcidens-szedésben jut nagyobb szerep, amelyben *hézagpótló ékítmény* gyanánt alkalmazzuk. Címlapoknál és hasonló szedéseknél a záródísz nem mindig kerül a szedés végére, hanem néha *töltelékiül* szolgál, akkor is, ha utána még szöveg következik. Az ilyen záródísz lehet indifferens ékítmény, mely minden irányban egyforma.

Ilyen töltelék-záródíszek a következők is:

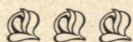
Vagy pedig szabadon stilizált ékítményt, figurális rajzot, signettet és jelvényt alkalmazunk záródísznek. Itt aztán tágabb tér nyílik a kombinációra; de mindenesetre tudnunk kell, mikor és hol alkalmazzuk az ilyen záródíszeket és mennyiben szolgál az ékítmény a szedés tartalmának illusztrálásául. Akármilyen figurális záródísz, csak azért, hogy a helyet kitöltsük, akkor is, ha ez a nyomtatvány rendeltetésével összhangban nincs, sőt néha valósággal nevetségessé teszi az egész munkát, — a szedés közé csapni, csakis fölületességre, gondolkozáshiányra és a szedő csekély intelligenciájára vall. Itt mutatunk be egypár stilizált dísz:

Továbbá illusztráló rajzokat és jelvényeket:

Az apróbb, ilyenemű ékítményeket részint elválasztás, másrészt töltelék céljából egymásmellett egy-nél többet és egész sorokat is alkalmazhatunk:

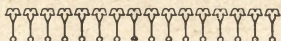

MARINCZER JENŐ

GYÓGYSZERTÁRA

»A KÓSSHÓZ«

CSORNA, FŐTÉR

A sortöltők.

Azelőtt is használták a sortöltőket az akcicens-szedésben több-kevesebb izléssel és megértéssel, de újabban nagyobb szerep jutott ennek a díszítő anyagnak, különösen akkor, amidőn a szedő — az újabb iránynak hódolva — a négy-szőgesítésre törekszik. Más kérdés, hogy vajjon okvetetlen szükséges-e, hogy a szedés négy-szőgesítéséhez minden körülmények között fanatikusan és néha erőltetve ragaszkodjunk. Mindamellett meg kell állapítanunk, hogy a sortöltők kezdő, rövid címsoroknál nagyon jó szolgálatot tesznek, mert — egészen eltekintve a négy-szőgesítés elméletétől — kívánatos, hogy valamely oldalnak kezdő címsora rövid, jobban mondva: csonka ne legyen, mert ezzel az első címsorral kell a szedés alakját jeleznünk. Itt mutatunk be egypár különböző sortöltőkkel szedett sort:

Rövid sorok sortöltőkkel, egész sorszélességre meghosszabbítva:

Évi jelentés

☞ Szíves figyelembe! ☞

Diszkrét és előkelő benyomású sortöltőket adnak a vonalak is. Azonban, mint az ékítményes sortöltőknél általában, úgy itt is összhangzásba kell azt hozni magával a betűvel. A sortöltő tehát semmiesetre se legyen erősebb alapvonalú, mint amilyenek a betű középvonalai. Például:

===== ÉTTEREM =====

===== MEGHIVÓ =====

===== UJ KÖNYVEK =====

☐ MOZGÓ-SZINHÁZ ☐

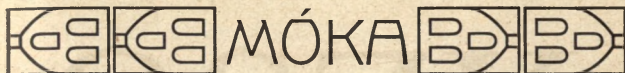
A sortöltő vonalaknak és a betűknek egymáshoz alkalmazkodása a fenti négy fokozatban kellőképen jut kifejezésre, de meg az is, hogy a sortöltőnek a betű hosszúságán túl nem szabad

terjednie, mert az ilyen sorkitöltés határozottan rossz és csunya, amint azt ez a példa is mutatja:

¶ Egyáltalán sűrűn találkozunk hibás, minden észszerű gondolkozást kigúnyoló, az ornamentika legelemibb szabályainak ellentmondó sorkitöltésekkel. Egyet ezek közül, elrettentő például, ime reprodukálunk.

Egyik fővárosi napilapunknak ugyanis ez az állandó rovatcíme:

Itt aztán sokat kell az illető szedő rovására írunk. Azt, hogy a sort kiegészítő ékítmény nagyobb, mint a betű, bár igen vaskos hibának kell minősítenünk (az eredeti tulajdonképen köralakú), csak mellesleg említjük, de a művészjelvényeknek fektetve való alkalmazása, pláne kettőt-kettőt egymás mellett, minden fogalmat fölülmul s így az érdemleges bírálatot lehetetlenné teszi. Legsajnálatosabb azonban, hogy az ilyesmit napról napra látja annak a lapnak a hasábjain az ország fiatal nyomdász-nemzedéke s alkalmilag még majd hivatkoznak erre némelyek, mint követendő példára. Mert hiszen egy fővárosi napilap szedése bizonyára mértékadó...

Lehet azonban, hogy az illető szedő csak mókázni akart, úgy gondolkozván, hogy a móka is lehet művészi. De ez a MÓKA mégsem az.

Az iniciálé.

Az iniciálé régibb, mint maga a könyvnyomdászat. Már ennek feltalálása előtt, az írott könyvekben találjuk az első iniciálékat részben egyszerű, sőt kezdetleges, majd díszesebb, művészies kivitelben, aranylapokkal berakva, színezve, figurális jelképekkel s a történelemből, de különösen a bibliából átvett jelenetekkel.

A könyvnyomtatás feltalálásakor az iniciálékat fába vésték, a körvonalokat feketén nyomták, azután kézzel színezték. Így fejlődött és finomult az iniciálé, amíg a későbbi és mai különböző formákat elérte.

Az iniciálé az évszázadok folyamán mit sem veszített érdekességéből, vonzó erejéből. Ma is a művészek sokasága foglalkozik annak a különböző betűtypusok szerinti stilizálásával. Mégis a gótikus és a renesszánsz-stilus tartotta fenn magát legtovább s ma is leginkább ez a két stilus tartozik a legkedveltebbek közé, habár az idők folyamán, több-kevesebb sikerrel, újabb motívumokat vittek bele.

A többféle formájú, sokszor a nyomtatott oldal legnagyobb részét betöltő iniciálékon kívül itt csak a zárt — négyszögletes — és a szabadon lengő, kifutókban kiágazó iniciálékat említjük, mint amelyeket díszesebb kiállítást igénylő művekben kezdőbetű gyanánt, valamint a mesterszedésben a dekoratív hatás elérése végett alkalmazunk.

Grafikusaink ujabban ötletszerűen megrajzolt kezdőbetűkkel élénkítik munkáikat s a mesterszedők is bizonyos mohósággal követték a példát. Ezek a fantasztikus kezdőbetűk furcsán föl-

felé meredező vonalaikkal inkább groteszkek, mint művésziek s így művészettörténeti szempontból nem jönnek számításba, annál kevésbé, minthogy sem valamiféle stilust, sem iskolát teremteni nem tudtak s lassankint le is tűnnek a látóhatárról, valószínűleg azért, hogy újabb művészi szertelenségeknek engedjék át helyüket.

Kár, hogy a hazai grafikai intézetek és betűöntődék olyan kevés áldozatkészséget tanúsítanak a grafikai irányoknak magyar stilusban való fejlesztése érdekében. Egy-két pályadíjnak koronként való kiírásával bizonyára ösztönözhetnék grafikusainkat arra, hogy idővel az iniciálé mint dekoratív eszköz, nemzeti sajátossággal ellátva, helyet találjon szedőtermeinkben és megfelelő alkalmazást nyomtatványainkon.

Az iniciálék alkalmazásánál a dekoratív hatás elérésén kívül azt is szem előtt kell tartanunk, hogy az iniciálé a szöveg betűivel szoros kapcsolatba kerüljön, tehát nem a külső forma, az ékítmény, hanem az iniciálé betűalakja legyen a beillesztésnél irányadó. Az iniciálék hibás alkalmazása annyira elburjándzott, hogy szinte lehetetlen az ilyeneket óvó példa gyanánt reprodukálni, mert valószínű, hogy a bemutatottakon kívül még sokkal drasztikusabb, hogy ne mondjuk: barbárabb példák forognak közkézen.

Az ékítményes, zárt négyszögalakú iniciálét tompán alkalmazzuk a szedés elején és pedig az első sorral körülbelül egy vonalban, természetesen a betű és nem az ékítmény körvonalait véve számításba. Az iniciálé hosszúságában futó többi sorokat egy-egy félnégyzettel beeresztjük, úgy,

hogy az iniciálénak az első sor első szavához való kapcsolódása annál jobban kidomborodjék.

Az ékítményes iniciálén kívül egyszerűbb díszbetűket, vagy csak a szövegbetű jellegének megfelelő nagyobb kezdőbetűket is használunk, különösen, amidőn az ismétlődő betűk az iniciálégarniturából ki nem tellenek. Az ilyen egyszerű betűket azonban ajánlatos vonallal vagy valami finomabb körzettel bekeríteni, egyrészt, hogy így a betűnek az iniciálé-jelleget megadjuk, másrészt azért, hogy egyes betűk szögle-

A

L tességét kiegyenlítsük és külső formájukat egyöntetűvé tegyük. Ennyi fáradságot megérdemel az iniciálé, ha általa a szedést élénkíteni akarjuk.

A zárt négyszögű iniciálén kívül szabadon lengő cifraságban kifutó betűket is használunk iniciálék gyanánt. Ilyen szabadon futó iniciálékat rajzoltak a könyvnyomtatás előtti és közvetlenül ezután következő időkben az irországi, a francia, flamand és olasz könyvíró barátok és könyvnyomtatók, többnyire gótikus stilusban. Ezek némelyike az egész nyomtatott oldalra terjedt ki, úgy, hogy felső részük egyúttal homlokdíszül is szolgált, farkuk pedig a kolumna végéig terjedt. Ilyeneket látunk a Corvin-kódexeken is.

A mostani szabadon lengő iniciálékat tehát nem illesztjük bele a szedésbe, hanem kívül zárjuk ki azokat. (L. 6. példa.)

Az egyszerű iniciáléknak használható betűket nem eresztjük mindig le az első 2—3 sor mellé, hanem az első sorban alkalmazzuk ezeket, behúзва, vagy akcidens-szedésben esetleg tompán is.

Az ifjú tavasz megjött. Első hirnökei, a langyos szelek már itt suhannak a fejünk felett, már itt csókolóznak szőke tündérével az ébredő kertek mögött. És a tavasz most első sorban nem arra való, hogy csak örülni tudjunk a téli hideg múlásának. A tavasz azt jelenti most, hogy elérkezett a legnagyobb itthoni munka ideje. Az élet kifut a mezőkre, ahol neki kell vetnünk, hogy dúsán arathassunk.

1. példa. Az iniciálé hibás alkalmazása.

Az ifjú tavasz megjött. Első hirnökei, a langyos szelek már itt suhannak a fejünk felett, már itt csókolóznak szőke tündérével az ébredő kertek mögött. És a tavasz most első sorban nem arra való, hogy csak örülni tudjunk a téli hideg múlásának. A tavasz azt jelenti most, hogy elkövetkezett a legnagyobb itthoni munka ideje. Az élet kifut a mezőkre, ahol neki vetnünk kell, hogy ősszel dúsán arathassunk.

2. példa. Az iniciálé helyes beillesztése.

Van rá kilátás, hogy a mai magas árat az állatoknál nem fogjuk túllépni, mert a szükségletnek megfelelően nevelünk.

3. példa. A lefelé vékonyodó V betű nem illeszkedik a hozzászedett betűhöz.

Lóállományunk, amely csak kisebb mértékben kerül fogyasztásra, mégis nagy mértékben kevesbedett.

4. példa. Az itt iniciálénak használt L betű megfelel.

Tehát ezen körülményeket tekintetbe véve, a csökkenő marhaállomány is még igen sokáig kielégítheti hadseregünket.

5. példa. A lefelé vékonyodó T betű, alul kivágva.

Ölszakadt a sóhaj, elcsattant egy-egy csók, még egy meleg kézzsoritás és a nagy khaoszban ott maradt az asszony kínzó, nehéz fájdalmában...

6. példa. Szabadon alkalmazott iniciálé.

Szedés- és papiralak (formátum).

A szedés alakját, t. i. szélességét és magasságát a papir nagyságához arányítjuk.

Arra mindig tekintettel kell lennünk, hogy a normális papírszél (margó) meghagyjuk. Itt csakis az általában elfogadott szabályokat vesszük irányadóul, mert az ettől való eltérések, helymegtakarítás céljából, néha elkerülhetetlenek, amikor is a rendesnél kisebb széleket kell hagynunk. Ilyesmi természetesen a szabály rovására történik, tehát csak szükségszerű megoldásnak tekinthető. Viszont díszesebb munkáknál a rendesnél nagyobb margót hagyunk, a nagyobb hatás kedvéért.

A szedésnek a papiros alakjához való normális viszonylatát, pl. könyvszedésnél, a következőképpen érjük el:

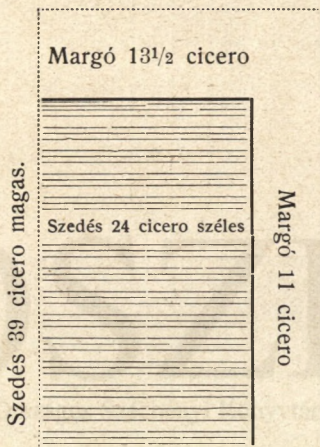
A 63/95 cm (13-as ív) papir nyolcadrét alakjának szélessége 157, hosszúsága 237 milliméter = 35 cicero szélességben és $52\frac{1}{2}$ cicero hosszúságban.

A szedés szélessége 24 cicero, margó 11 cicero. Magassága 39 cicero, margó $13\frac{1}{2}$ cicero. A margó eszerint szélességben 11, hosszúságban $13\frac{1}{2}$ cicero, tehát nem egyforma, de a kiegyenlítés csak a könyv vagy füzet körülvágatása után

áll elő. Ugyanis szélességben csak egy oldalon vág le a könyvkötő, míg magasságban fönt és lent körülbelül egy-egy cicerót.

Az alakcsinálást a következő ábra mutatja:

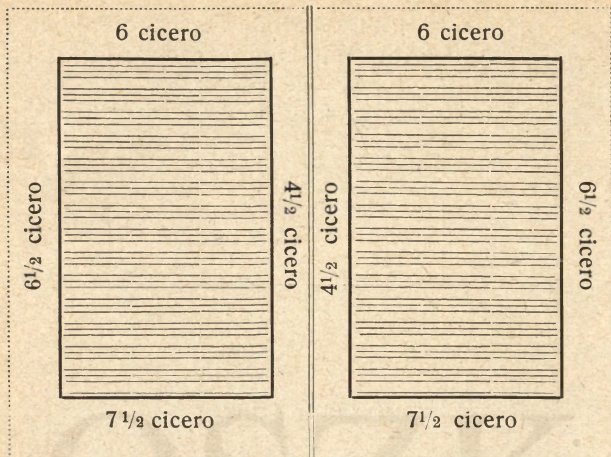
Papir. (Méret: 1 : 4 cm.)

Könyvszedésnél az oldalszám (holt cím) a kolumnamagasságon kívül esik, míg az oldal fölött szedett, cím-ismétléssel egybekötött oldalszám (eleven cím) a szedés magasságába beleszámítandó.

A szedés a papiron, két kolumnát egymás mellé állítva, olyan elhelyezést nyer, amint azt túloldali példánk mutatja.

A körülvágatás után, ami fönt és lent, meg szélről történik, megkapjuk a normális alakot.

A kolumna margója fölül valamivel kisebb, mint alul. Így kívánja ezt az optikai érzék, mert pontosan középre állítva azt a benyomást nyerők, mintha a szedés lefelé lógna.

A könyvcím elhelyezése és beosztása.

A könyvcím első sora rendszerint a belső szöveg első sorával egy vonalban kezdődik, különösen nagyobb, több helyet elfoglaló könyvcímeknél. Rövidebb címeknél némi eltérés megengedhető, de mindig szem előtt kell tartani, hogy a főcím tulajdonképpen a rendelkezésünkre álló hely felső részét foglalja el és ne essék egészen középre, hanem a középen kissé fölül. Ezt az elméletet a következő oldalakon példákkal illusztráljuk.

LENGYEL MEZŐKÖN,
TÁBORTÜZ MELLETT

Versek

Irta:

Gyóni (Áchim) Géza.

pionír.

○

*A cs. és kir. várparancsnokság
jóváhagyásával
a küzdő katonák karácsonyára.*

PRZEMYSL
1914.

NYOMATOTT KNOLLER ÉS FIÁNÁL PRZEMYSL.

1

Lengyel mezőkön,
. tábortűz mellett.

Versek

Irta

Gyóni (Áchim) Géza
pionír

A cs. és kir. várparancsnokság
jóváhagyásával
a küzdő katonák karácsonyára

□

Przemysl, 1914.

Knoller és Fia könyvnyomdája

2

A GYŐRI
ÁLTALÁNOS TAKARÉKPÉNZTÁR
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

XII. ÜZLETÉVI

ZÁRÓSZÁMADÁSA
és
RÖZGŰLÉSI JELENTÉSE

AZ 1915-IK ÉVRŐL.

„HUNGARIA“-KÖNYVNYOMDA, GYŐR 1916.

A GYŐRI
ÁLTALÁNOS TAKARÉKPÉNZTÁR
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

XII. ÜZLETÉVI

ZÁRÓSZÁMADÁSA ÉS
KÖZGYÜLÉSI JELENTÉSE

AZ 1915. ÉVRŐL

GYŐR

„HUNGARIA“-KÖNYVNYOMDA

1916

Az 1-gyel jelölt címszedés mindenképen hibás. Rossz a betű-megválasztás, a beosztás és a beállítás. A 2-vel jelölt minta egyszerű, de a betűk egyöntetű stilszerűsége, a beosztás és arányos elhelyezés megfelelő.

A 3. számú címlap szedésénél rossz a beosztás egészben véve. A címlap lefelé nehezedik. Hibának kell felróvni a stilszerűség és egyöntetűség szempontjából a különböző, egymástól teljesen elütő betűk alkalmazását is. A 4. szám alatt ugyanezt a szöveget stilszerű szedésben és megfelelő beosztással mutatjuk be.

Az izlés, a fantázia és leleményesség ezen a téren számtalan variációt mutat. Hozzáértők kezéből szebbnél szebb, hatásos könyvcímek kerülnek ki; viszont, különösen utóbbi időben, amidőn sokan az itt-ott felbukkanó különcködéseknek esnek rabjaiul, mások pedig, minden eddig létezőt fölülmulni akarván, sajátos egyéniségüket fitogtatják s munkájukat dogma gyanánt föltüntetik, bizony sok szörnyszülött könyvcím jön létre, ami csak mint kuriózum jöhet számba, de egyáltalán nem tarthat arra igényt, hogy követendő például szolgáljon, annál kevésbé, mert az ilyesmit nemcsak a komoly nyomdász —, de az egészséges izlésű közönség gyomra sem képes bevenni.

Körlevelek beosztása.

Körleveleknél is arra kell a legnagyobb súlyt fektetni, hogy a papir normális margója minden körülmények közt biztosítva legyen nagyobb szedésnél is, amelynél a szövegbetű nagyságát úgy kell megválasztani, hogy a szedés a papírra nem-

csak ráférjen, hanem a megengedett kereteken túl ne terjeszkedjék.

A körlevél vagy egész szélességben terjedő vagy sarokban elhelyezett felírással (cég) kezdődik rendszerint; de ez nem annyira nyomdászati szabály, mint inkább a megrendelő saját intézkedése, amint hogy egyes, különösen hivatalos körlevelek néha minden felírás nélkül, csupán a megszólítással kezdődnek és aláírással végződnek. Azonban az ilyen hivatalos körlevelek is formásabbak, ha az illető hivatal vagy egyesület címe a körlevél élén foglal helyet. Például:

A kecskeméti m. kir. adóhivatal főnökétől.

Vagy pedig sarokfejjel:

A MAGYAR SZENT KORONA ORSZÁGAINAK
VÖRÖSKERESZT-EGYESÜLETE
BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-ÚT 8.

Fejtegetéseinknek tulajdonképen az a célja, hogy a körlevél *beosztását* megállapítsuk.

Mint általában véve az írott leveleknél, itt is tekintettel kell lennünk a keltezés, a megszólítás és a befejező tiszteletkifejezés és az aláírás megfelelő elhelyezésére.

Ha a körlevél fejét középbe (lehetőleg egész szélességben) szedjük, alatta a keltezést — a formátumhoz képest — csekély, körülbelül 2 cicerónyi távolságban, a megszólítást valamivel lejjebb s egy kis elválasztással a szöveget szedjük. Az aláírás után mindenestre több helyet hagyjunk, mint fönt.

MARTINCSEVITS KÁROLY

BEVÁSÁRLÁSI KÖNYVEK ÉS REKLÁMCIKKEK GYÁRTÁSA

CSORNA, SZENT-ISTVÁN-TÉR 24.

Csorna, a postabélyeg kelte.

J. Cim!

*Ezennel van szerencsém a túloldalon árajánlat-
tal szolgálni az egész országban közkezdvelt bevásár-
lási könyveimre vonatkozólag.*

*Egyben felemlíteni kívánom, hogy könyveim nem
tévesztendők össze a drótfűzéses bevásárlási köny-
vekkel, mert az én gyártmányaim tartósságának
legnagyobb biztositéka a cérnafűzés.*

*A könyvek egyébként elsőrendű famentes papir-
ból, erős angolvászon- avagy celluloid-kötésben
készülnek; a táblára jön az arany cégnyomás, meg-
kapó szép összeállításban. És mindezen tények: a
különösen izléses és tartós kötés, de nem utolsó
sorban áraim rendkívüli olcsósága, cégemet minden
konkurrencia fölé helyezik, így azon kellemes hely-
zetben vagyok, hogy a legkényesebb igényeket is
kielégíthetem.*

Xiváló tisztelettel

Martincsevits Károly

Nrlap a túloldalon!

DR. PERES ÁRPÁD
ÜGYVÉD
ÉRSEKÚJVÁR

Interurbán távbeszélő 37. sz.

1916 október hó.

T. C.

Van szerencsém tisztelettel értesíteni, hogy ügyvédi irodámat f. hó 5-én Czuczor Gergely-utca 17. szám alatt megnyitottam.

Magamat nagybecsű figyelmébe és pártfogásába ajánlva vagyok

kiváló tisztelettel

Dr. Peres Árpád

Az 1. számú körlevélmintát a nagyobb szöveg miatt olyan betűnagyságból kellett szedni, hogy a megfelelő beosztáson kívül a normális papírszél (margót) is biztosítsuk. Itt a cég, illetve a körlevél feje a szöveggel egyforma szélességben van szedve. A szöveg azonban, ha kívánatos, kisebb szövegnél keskenyebbre is szedhető.

A 2. számú körlevélmintának kevés szövegét keskenyebbre és nagyobbfajta betűkkel szedtük, jobban is ritkítottuk meg a sorokat, az arányos elosztás kedvéért. A fej a sarokban van elhelyezve, úgy, hogy a felső és oldalszélesség egyforma legyen, a szövegszedéstől teljesen függetlenül, aminthogy a sarokfej nemcsak a körlevélnél, hanem levelezőlapoknál, borítékoknál stb. a szedésről, illetve vonalzástól különállóan, a bemutatott módon helyezendő el.

Körleveleket, épúgy, mint egyéb akciden- és merkantilmunkákat a folyton változó művészeti irányoknak és a hatásra törekvő igényeknek megfelelően, a sablontól eltérő, raffinált összeállításban, ékítményekkel és rajzokkal (klisékkel) kapcsolatban is állítják elő, sőt a grafikai művészet fejlődésével ékítményt és betűt egymással stilszerűen kombinálva egészen rajzban készítik, de ez már általában a betűszedő működési körén kívül esik, kivéve azt az egynéhányat, akik a grafikai rajzot is több-kevesebb sikerrel gyakorolják. A sokszorosító ipar s így a nyomdászat növekvő méretei mellett azonban mindinkább előtolakodik a specializálás szükségessége. A grafikai rajz, a tulajdonképeni »grafika« ma is már mint önálló műiparág szerepel, amely nemcsak a szorosan

vett könyvnyomdászat (typographia), hanem a nagyban és egészben veendő sokszorosító ipar (lithographia, heliogravür és fénynyomás, rézkarc és aquatinta stb.) szolgálatába szegődött.

Mi itt csupán a közönséges, egyszerű typographiai eszközökkel elérhető körlevélmintákat mutattuk be kizárólag a helyes beosztás, a papír alakjához való alkalmazkodás céljából.

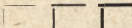
Az időről időre felbukkanó újabb irányokat a szaklapok mutatják be.

Ajánlatos ezeknek az új motivumoknak alapos tanulmányozása és összegyűjtése, nem annyira a szolgai utánzás céljából, hanem inkább azért, hogy műérzékünk és tervező, kombináló képességünk kifejlődjék. De ha racionális, szakszerű és eredményes munkát akarunk végezni, nem szabad elfelejtenünk, hogy elsősorban betűszedők vagyunk.

Ne vállalkozzunk tehát olyasmire, amit a grafikus, a cinkográfus, a litográfus tökéletesebben, szebben és — a megfelelő segédeszközök és gyakorlat birtokában — rövidebb idő alatt, tehát olcsóbban elvégezhet, amivel korántsem mondtuk azt, hogy a sokszorosító ipar eme fontos tényezőit typographiai munkáknál is kombinációba ne vegyük, mert hiszen tudnivaló, hogy épen a grafikai rajz és a reprodukáló technika hatalmasan előmozdította a könyvnyomdászatot.

Vonalszedés — A vonalékítmény

A vonal-, illetve táblázatszedésnél szem előtt kell tartanunk a megszakítás nélküli folytonosságot, amit ugyan tökéletesen csakis a vonalzó-(rasztrirozó-) géppel, meg a litográfálókövön lehet elérni, de amire a nyomdásznak is minden körülmények között törekednie kell. Ennek eléréséhez első sorban éles, sértetlen és a végeken el nem koptatott vonalakra van szükség, amelyek előteremtése nem mindig áll a betűszedő módjában, mégis megteheti azt, hogy lehetőleg csakis a sértetleneket válogatja ki s a darabolásokat elkerülni igyekszik, valahányszor csak teheti.

A vonalnak úgy az egymásmelletti hosszúságban , mint a keresztbefektetésben is szorosan egymáshoz kell tapadniok. Ezt el is érhetjük a második esetben a teljes törzsű kövér vonalakkal, de már a kétoldalt legyalult, hézagos (kantnis) finom, tompafinom és félkövér vonalak a keresztbefektetésnél nem tapadnak egymáshoz: , ilyen összeállítás azonban táblázatos fejszedéseknél néha nem kerülhető el. Ezzel tehát meg kellett barátkoznunk, annál is inkább, mert a megszakítás nem is nagyon szembetűnő, meg aztán ezek a finom vízszintes vonalak el is hagyhatók (l. a túloldali példát).

Kelt		*	**	Összeg	
hó	nap			K	f
		* Vízszintes vonallal. ** Vízszintes vonal nélkül.			

Ettől eltekintve, mindig arra kell törekednünk, hogy a vonalak közötti hézagokat elkerüljük, aminek többféle módja van, első sorban az, hogy a nem egész törzsű vonalakat egész törzsűekkel szedjük keresztbe ott, ahol az helyén van: —||—
—|— —|—, ezenkívül a nem egész törzsű egyes, meg a kettős és többszörös vonalaknál sarkokat használunk:

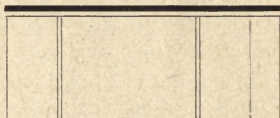
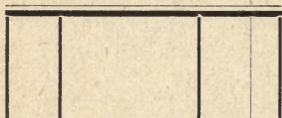

Egész törzsű (kövér) egyes vonalakat sarkok nélkül is szorosan összeilleszthetünk, annál is inkább, minthogy a rézsút vágott sarkok könnyebben csúszhatnak el, szilárd összeillesztésük tehát nehezebb, mint a saroknélküli vonalaké; az egyponthoz kövér vonalak sarokvágatása meg technikailag egyáltalán kivihetetlen.

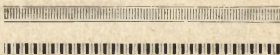
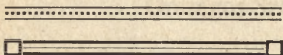
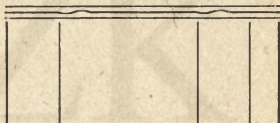
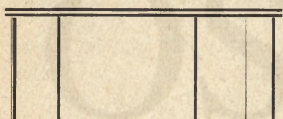

Az első minta a könnyen elcsúszható sarkokat mutatja; a többi minta rézsút vágott sarkok nélkül van összeillesztve.

A vízszintesen fekvő finom-fekete fejevonalat a fekete vonallal lefelé fordítjuk, ha túlnyomó részben kövér vagy félkövér függőleges vonalakat szedünk hozzá; ellenkező esetben a finom vonal kerül alul. Így aztán nemcsak stilszerűbb, de összeillőbb vonalszedést érünk el.

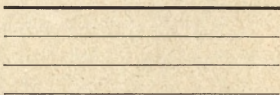

A fejevonalakat különbözőképpen variálhatjuk, különösen merkantilmunkáknál, melyeknél az egyhangúságot kerülnünk kell.

Külön szedett keresztvonalzásnál (Quersatz) a fejlécválasztó vonalat is vele szedjük, a táblázat függőleges vonalait megszakítás nélkül húzzuk ki.

Folyó szám	N é v	Összeg	
		K	f

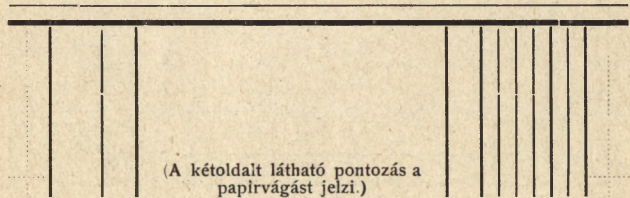

A táblázatba beleszedett keresztvonalzáshoz lehetőleg *pontozott* vonalakat használjunk, amelyek egymáshozillesztésénél az esetleges hullámzás nem annyira szembetűnő, mint a *húzott* vonalaknál; míg a külön szedett keresztvonalzáshoz inkább *finom* vonalakat vegyünk.

A *rasztrirozás* utánzásánál és egyáltalán a *színes* nyomásnál a keresztvonalzást *tompafinom* vagy *félkövér* vonalakkal kell szednünk, mert a halvány (kék, zöld vagy lila) színekben nyomandó vékony (finom) vonalak alig láthatók, az ilyen nyomás tehát rendeltetésének nem felel meg.

Színes nyomás esetén különben a táblázat is markánsabb, kifejezőbb legyen, tehát csakis *kövére*, *félkövére* és *tompafinom* vonalakat használjunk.

A *rasztrirozás* technikáját szem előtt tartva, a fejevonalat, valamint az összes keresztvonalakat a papíralak *egész szélességében* szedjük, a táblázat függőleges vonalait pedig alul a papíralak *egész hosszában végig* leeresztjük. Minthogy azonban a gyorssajton a papírt kivezető zsinóroknak és gépszalagoknak két oldalt okvetlen fenn kell a margót tartani, ilyen esetekben valamivel nagyobb papírt veszünk, úgy, hogy a tulajdonképeni papíralakot csak a körülvágás után érjük el.

(A kétoldalt látható pontozás a papírvágást jelzi.)

A vonalakat is, épúgy, mint a betűket, a signatura szerint, a nyomófölülettel fölfelé állítsuk. Ez a megjegyzés nem fölösleges, amidőn tudjuk, hogy sokan a finom, pontozott és egyéb vonalnak *megfordítása* által akarnak *kövér vonalat* elérni és nem veszik figyelembe azt, hogy a vonalnak csak az egyik, a nyomófölülete van nyomásra alkalmas módon csiszolva s így a fordított vonal az éles vonallal nem ér össze ——— (itt pl. a két vonal közül az első meg van fordítva), a hézag tehát elkerülhetetlenül meglátszik. De ettől el is tekintve, tudnunk kell, hogy az élére állított vonal a szedésforma csúsztatása által okozott sűrűlódás következtében könnyebben sérül meg és jobban kopik, mint nyomás közben; az eredmény tehát mindenképen rossz.

* * *

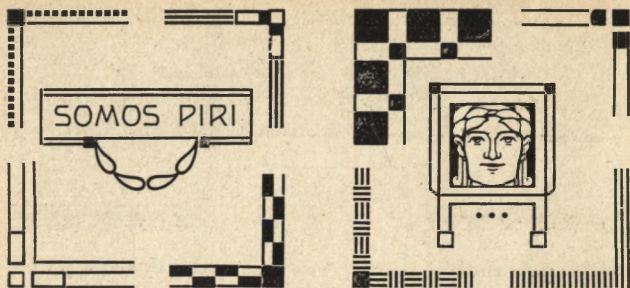
A vonal mint ékítmény igen jelentékeny szerepet játszik a tipografiai munka külső kiállításánál, különösen az újabb irányt tekintve. A vonal nemcsak a betűszedőnek nyújt tág teret a kombinációra, hanem a grafikus tervezőnek is. Ennek a révén kapja azután a nyomdász a kész betűöntődei vonalékítményt is: az összekötő darabokat, a kifutókat, sarkokat stb., meg a vonalstilizálást:

Ezzel és más, hasonló tipografiai anyaggal, a hozzávaló vonalakkal kapcsolatban diszkrét, előkelő hatású ékítményeket érhetünk el

Maga az *egyszerű vonal* is összeszedhető ékítményül. Itt a következő kombinációkat mutatjuk be:

A rézvonalak tisztogatása.

A nyomóforma megmosása magában véve még nem elég arra, hogy a rézvonalak tisztán kerüljenek a szekrénybe. A kefe a szedésben lévő vonalaknak csak a nyomófölületét mossa meg, a piszkot azonban ugyanakkor a vonalak felső oldalfalaira tapasztja. Ez a piszkok aztán, különösen a hosszabb ideig álló szedésnél, mindig lejjebb húzódik, míg az egész oldalfalakat beledi. Ha ezeket a vonalakat utólagos tisztogatás nélkül osztjuk el a vonalszekrénybe, szedés közben aztán azt kell tapasztalnunk, hogy a vonalak »kirúgnak«, azonkívül nem kívánatos hézagokat, megszakításokat tüntetnek fel, hacsak a piszkot szedés közben le nem kaparjuk, ami már időrabló munka. Ezt elkerülhetjük, ha a rézvonalakat a kinyomott szedésből kihuzgáljuk és különbözőségük szerint petroleumos tálban áztatjuk, aztán letörölgetjük.

A kezdő tanuló munkája ez, aki emellett az anyag megkülönböztetését, no meg a rendet és tisztaságot is korán megszokja.

Korrigálás — Tördelés

Korrigálásnál a szedést hajóra tesszük, úgy, hogy az baloldalt nyerjen támaszt s jobb kezünkkel dolgozhassunk. Ha jobb oldal felől támasztjuk a szedést, akkor a bal kezünkkel kellene korrigálnunk, akkor is, ha különben nem vagyunk balkezesek.

Mindig jól kihegyezett árt használjunk és csupán annyira szúrjuk meg a betűt, hogy azt, akár ujjaink segítségével is, kiemelhessük. A tompahegyű ár nehézkessé teszi a munkát s a betűt többnyire elnyomorítja. A baj csak akkor mutatkozik a maga teljességében, midőn a pedáns korrektor az ilyen sérült betűket a revízióban kijelöli s a szedőnek ismételve »bele kell a gépbe feküdnie«, ha ugyan, különösen címbetűből, talál mindig másik, egészséges betűt. Mindenesetre idővesztéssel jár ez, mert a gyorssajtó is áll ezalatt.

A szedést kötelékéből kibontjuk, mert csakis így dolgozhatunk erőlködés nélkül, azután szivaccsal mérsékelten megáztatjuk, hogy a betűk széjjelesését megakadályozhassuk, a hajón lévő szedést vízszintesen lefektetjük s hozzáfogunk a munkához. Szóval a szedéshez való hozzáférhetést s az eltolásokat megkönnyítjük.

Ezt a szabad mozgást nem érzük el annyira, ha a hajót rézsútosan a szekrényre állítjuk, egyrészt, mert egyes rekeszeket, melyekből betűket kell korrigálás közben kivennünk, eltakarunk, másrészt, mert az önsúlyánál fogva lefelé nehezedő szedés az eltolást megakadályozza.

A kihagyások és a kétszeres szedések korrigálását szedővasban (Winkel) végezzük. A tördelés és a kizárás így közvetlenebb, biztosabb, mint ha a rendes kizárást mellőzve, kínosan ideges erőlködéssel kétes értékű munkát végzünk, anélkül, hogy időt takarítanánk vele.

Ha a szedésben csak egy-két betűhiba lenne korrigálandó, ezt a kikötött szedésben is elvégezhetjük, de ebből rendszert ne csináljunk. Egyáltalán az elért munka mindig arányban álljon a reáfordított idővel és fáradsággal.

A tördelés.

A tördelendő szedésanyag és a kolumna összeállításához szolgáló, 3 cicerós lefektetett stégekkal körülrakott hajót vízszintesen fektetjük le. Ahol a tördeléshez megfelelő terjedelmű *csiszolt kőtábla* van, — amelynek egyetlen nyomdában sem volna szabad hiányoznia — a szedést a hajókról erre a kőtáblára csúsztatjuk, különösen, ha egyszerre több hasáb szedését kell betördelnünk. Tördelés előtt elegendő helyről, mozgási képességről és a szükséges kizáróanyagról gondoskodjunk.

A tördelés a magában véve holt anyag életre-keltése. A tördelő adja meg a szedésnek a tulajdonképeni formát, az alakot, a külső képet. Szóval a tördelő végzi az utolsó simításokat.

Ma már az *ujságtördelés* is, különösen az úgynevezett boulevard-lapoknál, nagyobb találékonyságot igényel. A címsorokat a figyelem nagyobb felkeltése végett, feltűnően, változtatatosan szedik. A szövegbetű is változó, tarka. A szedőnek, de különösen a tördelőnek, alkalmazkodnia kell ezekhez az igényekhez, mert kivált az utcai elárusításra szánt ujságnak külső kiállítását ma már nem annyira a nyomdászok, mint inkább az ujságvállalkozók irányítják.

A komoly, nagy lapok mindeddig megmaradtak azon konzervatív álláspontjuknál, hogy a cikkek címeit egyforma, nem túlzottan nagy betűkkel kell szedni s e lapok közönsége ezt hallgatag tudomásul is veszi; nem kívánja a kiabáló címeket, mert nem ezekben, hanem a cikkek tartalmában keresi az értéket.

Mindamellettt az ujságtördelés utóbbi időben tagadhatatlanul előnyös változáson ment át. Az olvasnivalót különböző fő- és alcímekkel, a szöveg-szedés behúzásával, ritkításokkal, kövér és cursiv betűkkel, no meg az egyes rovatok feltűnő elválasztásával és a jó elhelyezéssel teszik vonzóvá. Ámbár viszont meg kell állapítani, hogy a túlzott tarkaság zagyva képet nyújt, amivel ellenkező hatást érünk el. Az ilyen ujság inkább kellemetlen benyomást gyakorol az intelligens olvasóra, aki valósággal fölűdül, amidőn változatosságból diszkrétebb összeállítású, mindenesetre tartalmas és mindamellettt modern lapot vehet a kezébe.

Képes ujságok és egyéb művek tördelése a közönségesnél nagyobb gondot igényel. A szedés stilszerű és egyöntetű. Az ábrák elhelyezésénél a

cikkek befejezését, illetve a következők megkezdését vonatkozásba kell hozni. Az ilyen problémák sűrűn váltakoznak.

Az ábrák vagy a margó felől vagy az oldal közepére szedendők; ha az ábra a sorszélesség egyharmadrészénél nagyobb helyet nem foglal el, két oldalt szöveg szedendő. Ha két egyforma, de a sorszélesség egyharmadánál nagyobb ábra kerül egy oldalra, ezeket egymásalatt is elhelyezhetjük, ellenkező esetben a felső ábra szélről, az alsó pedig belül helyezhető el.

Árjegyzékeknél és katalógusoknál az ábra vagy magában áll, a szöveg pedig alája kerül, vagy pedig az ábrákat a szöveg közzé illesztjük. Minthogy ez utóbbi eset a helymegtakarítást célozza, a klisék üres részét kivágjuk s ezt a helyet is szöveggel töltjük ki.

Fényűzőbben tartott műveknél a kezdő címet páratlan oldalon külön szennylapra helyezzük, a középnél valamivel feljebb. Az utána következő oldal üresen marad; a szövegoldalon a cím nem ismétlődik. Alkalmazhatunk homlokdísz is, de ez már lassan divatját mulja. Helyén van ilyenkor az iniciálé is. Ez a szövegoldal természetesen lejjebb kezdődik (Vorschlag).

Szennylap hiányában a cím a szövegoldalon foglal helyet és pedig vagy egészen fönt (esetleg fölötté és alatta vonallal), a szövegtől erősen elválasztva, vagy pedig kis távolságban a szöveg fölött, felső ürességgel.

Ha az oldal aljára kerülő egy vagy több jegyzet nem fér el arra az oldalra, amellyel vonatkozásban van, ez a következő oldalon is befejezhető.

Szemsértő fonákságok

A vonalba-állítás.

A nyomtatott betűnél főelv az *arány*, a *távolság* és a *vonal*. Ezt a hármas szabályt elsősorban a *betűmetsző* (Stempelschneider) követi, aminek a szigorú betartása azután a *betűöntő* és végül a *betűszedő* feladatát képezi.

Mig azonban a betűmetsző és a betűöntő a legnagyobb pontossággal betartja azokat a szabályokat, amelyeknek az a céljuk, hogy a betű tetszetősen kerüljön az olvasó szeme elé, addig — sajnos — még mindig elég sűrűn előfordul, hogy a különböző betűtipusoknak egymásmellé, azaz egy sorba való szedésénél csak a betű törzset nézi a betűszedő s egészen figyelmen kívül hagyja azt a képet, amelyet a betű nyomtatásban mutat. Pedig hát tudvalévő dolog, hogy ugyanazon betűtörzsnél maga a betű több-kevesebb helyet foglal el a betűkép magassága szerint, tehát az *alsó hézag* is változik, amit a különböző betűfajtáknak egymásmellé való szedésénél okvetetlenül figyelembe kell venni. Pl.:

Szekszárd Tolnavármegye, r. f.

1. Külömböző betűhosszúság.

Szekszárd Tolnavármegye, r.

2. Egyforma betűhosszúság.

A legegyszerűbb és legtermészetesebb megoldás az volna, hogy az egyforma törzsű, de különböző jellegű betűknél azokat választjuk, amelyeknek az alsó hézaguk is egyforma, tehát egy vonalban állanak. Ha pedig különböző hézagú betűket *kell* egy sorba szednünk, akkor a vonalba-állítást *aláarakással* kell elérnünk. Pl.:

Berlin Németbirodalom

3. Aláarakás nélküli görbe sor.

Berlin Németbirodalom

4. Aláarakott, vonalba állított sor.

Ez természetesen nem a legkellemesebb és nem is a legháladosabb munka, amitől tehát lehetőleg tartózkodnunk kell; sűrűn egymásután következő vegyes szedésnél, mint pl. katalógusoknál, árjegyzékeknél, szótáraknál stb. az ilyen aláarakást egészen el kell mellőznünk.

Egyes, önálló címsoroknál is a nagyobb betűt (iniciálét) egy vonalba kell állítanunk a többi betűvel (5). Ezt akkor is elérjük, ha a kisebb betűket vonallal aláhúzzuk; ez esetben azonban a vonalnak kell a nagy kezdőbetűvel egyenesen szaladnia (6).

MÜSOROZAT

5.

MÜSOROZAT

6.

El is térhetünk a vonalba-állítástól, ha a kisebb betűket a nagy betű közepére helyezzük, mely esetben egészen más, dekoratív hatást érünk el (7, 8). Ha az iniciálé mellé két sort szedünk, akkor ez fölül és alul egy vonalban legyen a két hozzászedett sorral. Verzális betűknél a négyszö-

gesítés előnyösen érvényesül (9), míg kurrens, különösen dőlt betűknél, a szabad elrendezés tetszetősebb (10).

ROYAL-KABARÉ

7.

Royal-Kabaré

8.

NAPOLEON
REGÉNYE

9.

Rózsavölgyi
Kálmán

10.

A távolságjelző vonás.

Szemsértő aránytalanságokra bukkanunk sűrűn a távolságjelző vonások (—) alkalmazásánál is. Ugyanis a betűszedők jó nagy része távolságjelző vonásnak általában a négyzetnek megfelelő minust használja és pedig tekintet nélkül arra, hogy vajjon keskeny, normális vagy széles betűvel van-e dolga. Pedig ezt nagyon is meg kell különböztetni, sőt ezenkívül még az illető betű vastagságát is tekintetbe kell vennünk. Címsoroknál tehát ilyen esetekben a betűvel szállított négyzet terjedelmű minus nem mindig használható. Legjobb, ha azt megfelelő vonallal pótoljuk. Az alábbi példák mutatják a hibás és a helyes szedést.

1914—16.

1. A négyzet-vonás túlhosszú.

1914—16.

2. Arányos vonás.

14—16

3. A vonás vékony és hosszú.

14—16

4. Megfelelő vonás.

Római számok a címszedésben.

A római számok egyes kezdőbetűkből állanak, ami azonban nem jelenti azt, hogy bármely stilizált kezdőbetű római számnak is megfelel. Elsősorban tudnunk kell, hogy a római számokat a legrégebb latin antiqua-betűkből vették, tehát csakis ennek a betűfajnak a formája szolgált a római számok alapjául. A legkifejezőbb római szám tehát az antiqua; ezután jön a *lapidar*-, azaz kőbetű, illetve a mai groteszk és a »Steinschrift«.

I	V	X	L	C	D	M
I	V	X	L	C	D	M
1	5	10	50	100	500	1000

Az egyszerű antiqua-metszésű cursiv kezdőbetűi is megadják a római számokat, ezt azonban jól meg kell különböztetni, nehogy képtelenül eltorzított római számokat szedjünk, amint azt az alábbi példák mutatják:

Torz római számok:

Épült MDCCCLXXV.

CLXXVJ. évfolyam.

Valóságos római számok:

Épült MDCCLXV.

CLXVI. évfolyam.

Legjobb az ilyen stilizált betűket, olyankor, amidőn római számokat is kell szednünk, mellőzni s ha mégis olyan betűből kell szednünk, amelyeknek kezdőbetűi nem adják meg a tiszta és kifejező római számokat, pl. *XVII. évfolyam*, akkor a római számokat más, egyszerűbb vágású betűkkel pótoljuk, pl. *XVII. évfolyam*.

Arab számok a címsorokban.

Kezdőbetűs címsorokban szedett számok kisebbeknek látszanak, mint a betűk, de hát ez nem olyan baj, amelyen okvetetlenül segíteni kellene, hacsak a számokat nem kell különösen kiemelnünk. Találkozunk azonban ennél vaskosabb hibákkal is, amidőn a számok egészen kiesnek a vonalból. Ugyanis némely betűszedő megelégszik azzal, hogy a számok ugyanahhoz a betűhöz vannak öntve, s mint aki jól végezte a dolgát, egyszerűen ilyen címsort szed:

KIMUTATÁS AZ 1910. ÉVRŐL

s nem is jut eszébe, hogy ilyen esetben a számokat más betűfajból kell venni, ha rendes sort akarunk elérni, például:

KIMUTATÁS AZ 1916. ÉVRŐL

Szóval a betűszedőnek mindig meg kell gondolnia, hogy milyen alakban vigye a holt betűt a szemlélő elé.

Egyöntetű számok az oszlopos szedésben.

Stilizált (pl. mediaeval) számokat oszlopos, azaz egymás alatt következő számsorozathoz nem való használni és pedig egyrészt azért, mert ug-ráló, nyugtalan képet adnak, másrészt pedig, mert ezek a számok nincsenek egységes rendszerre öntve, tehát nem állanak függőleges vonalban egymás alatt, s így az összeadást megnehezítik.

1035641
49512
152648
801264
517420
29805
309520
49021

Ezeknek a számoszlopok-
nak egymással szembe való
állítására szemléltetően tünteti
fel a zavarólag ható és a
nyugodt számszedést.

Ugyanaz az aránytalanság
mutatkozik a groteszk (Stein-
schrift) számoknál is, ame-
lyek szinte nem használha-
tók célszerűen az oszlopos
számszedésnél s — amennyi-
ben okvetlenül félkövér szá-
mokat kell használnunk —
ezeket könnyen pótolhatjuk
szisztematikus aldine-szá-
mokkal, amint azt a bemu-
tatott példa is mutatja.

1035041
49512
152648
801264
517420
29805
309520
49021

1035641
40512
152648
801264
517420
29805
309520
49021

1035641
40512
152648
801264
517420
29805
309530
49021

Osztás – Anyagraktárkezelés

Az osztás — bár nem produktív munka — nem kevesebb gondot igényel, mint maga a szedés. Itt alkalmazhatjuk legtalálóbban azt a közmondást: »Ki mint vet, úgy arat.« Amilyen az osztás, olyan a szedés.

Ha osztásközben a betűket összezaggyváljuk, a kizárást össze-visszadobáljuk, nagyon megnehezítjük a szedést, hibás munkát produkálunk, amelynek sokszor igen kellemetlen következményei vannak úgy a szedőre, mint az úzletre nézve.

Szokjunk tehát a rendhez, melynek alapja az osztásban gyökerezik.

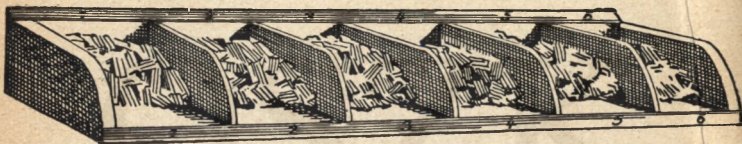
A betűszekrényt, ha a fenekén porülledést találunk, *elsősorban fujtassuk ki*. Nem valami izléses dolog a poros és szemetes szekrényből kipiszkálni a betűket; de meg a legnagyobb mértékben egészségtelen is. A szedés közben felvert port elsősorban maga a szedő szívja be, azonkívül megfertőzteti a szedőterem levegőjét s így szaktársai egészségét is veszélyezteti.

Ne vegyünk túlságosan nagy töredék (Griff) szedést a kezünkbe, mert ennek súlya fárasztó; de meg gyakran megtörténik, hogy egy darab le-
törik róla, a szekrénybe pottyan s benne van a

rakás »fisch«, amit aztán sok bajjal kell kihalászgatnunk.

A szedést mérsékelten meg kell nedvesíteni, hogy egyrészt a szétesést megakadályozzuk, másrészt az egyes betűk sí mább, lágyabb leválását előmozdítsuk.

Ne osszuk tele túlságosan halmozottan a szekrényt, mert a szekrény ferde állásánál fogva a betűtömeg lefelé nehezedik s a túlhalmozott mennyiség az alsó rekeszbe potyog. A túlságosan tele szekrény bedugásánál is összekeveredhetnek a betűk.

Osztályozó-szekrény.

(Szállítója: Schriftgiesserei Julius Klinkhardt, Leipzig.)

Akcidenciák, táblázatok szétosztásánál (»rámolás«-nál) ne szaladgáljunk külön-külön, minden egyes sorral, vonallal, ékítménnyel vagy kizárással a szekrényhez, hanem előbb szedjük szét és osztályozzuk az egészet magán a deszkán, külön az egyforma betűket, vonalakat, ékítményeket és a kizárást s csak azután fogjunk az elosztáshoz, illetve elhelyezéshez.

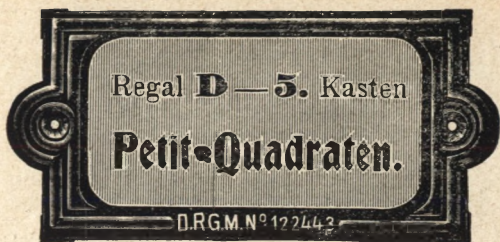
Állapítsuk meg mindennek a helyét s ezt jegyezzük is meg magunknak. Így aztán elkerüljük a lázas keresgélést s a munkát zavartalanul, fennakadás és kapkodás nélkül végezhetjük.

A vegyes szedés szétbontásához célszerűen használható az itt bemutatott osztályozó-szekrény, mely 10 cm magas, 50 cm széles, 25 cm mély. Ez a szekrény nemcsak a »*rámolás*« munkáját könnyíti meg, hanem segítségünkre lehet akcenciák és táblázatok *szedésénél is*, amennyiben a szedéshez szükséges kizáróanyaggal telítjük s közelünkbe helyezzük, hogy munka közben ne kelljen helyünkről gyakran és fölösleges módon elmozdulnunk.

Raktárkezelés.

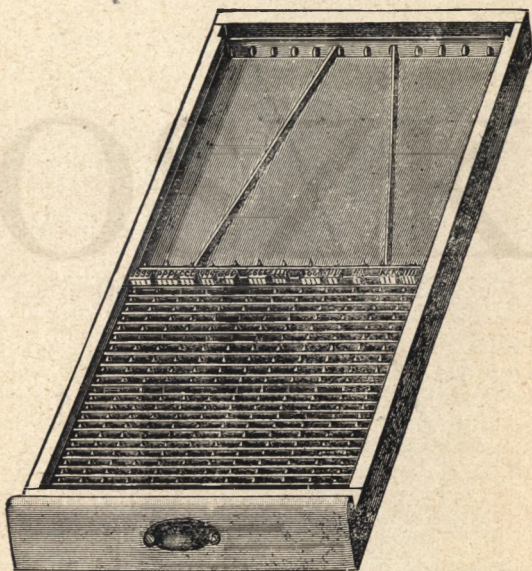
A szekrényekből kiszorult betűket eltesszük. E célra külön állványok szolgálnak, melyekben kisebb, esetleg belül elrekesztelt fiókok foglaltatnak. Ahol ilyen nincs, ott a »depot«-ba való betűket vagy kizárást egyes dobozokba helyezzük. Mindkét esetben meg kell jelölni kívülről is a tartalmat s az egyes dobozokat ezzel a felírással kifelé állítani, hogy áttekintésünk legyen. A »depot«-ban lévő anyagról könyvet is kell vezetnünk.

Kliséket legjobb becsomagolva eltenni. A réz- és horganyklisék felületét előzőleg valami zsíradékkal bekenjük, hogy az oxidálást megelőzzük. Erős, tiszta csomagolópapírt vegyünk, a klisélevonatot ragasszuk rá és lássuk el oldalt folyószámmal, amely a vezetendő *klisékönyv* feljegyzésével egyezik. A klisékönyv nagy kvart alakú lehet, kartonlapokkal, melyekre a klisék levonatát ráragasztjuk, megszámozzuk, lehetőleg szakma szerint osztályozva. A klisékészletről elsősorban a klisékönyv nyújt tájékozást.

Szekrénycímke.

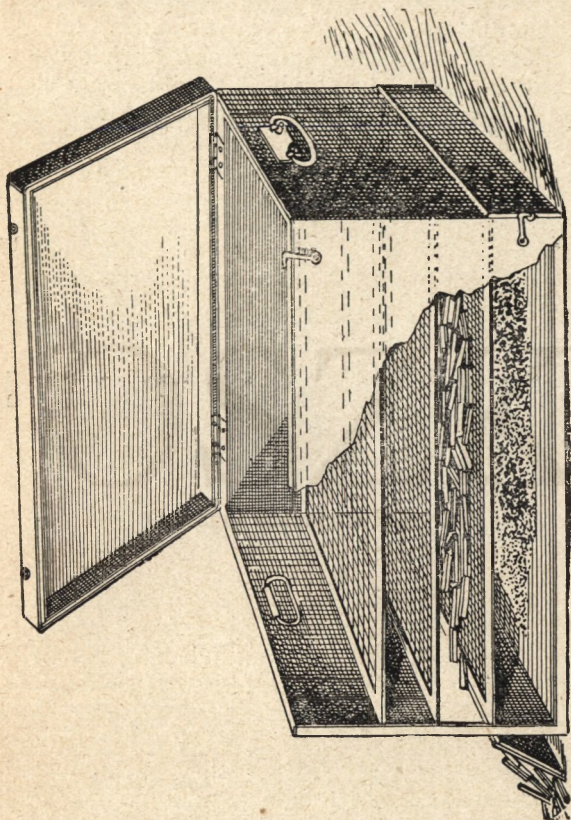
(Szállítója: Schriftgiesserei Julius Klinkhardt, Leipzig.)

Betűfiók bádoglécekkal.

(Szállítója: Schriftgiesserei Julius Klinkhardt, Leipzig.)

A söpredéket az első rostalapra bontjuk ki,
a maradék a második rostalapra hullik, innen a

»Uscha« söpredékosztályozó-készülék.
(Szállítója: Schriftgiesserei Julius Klinkhardt, Leipzig.)

betű a harmadik lapra kerül, a por pedig a készülék fenekén gyülemlik össze.

Állószedést régi szokás szerint portopázsra (*portepage* = oldaltartó) tettük. Ez meg is felel, ha a szedést biztos helyre tehetjük, ahol az semmi veszedelemnek nincs kitéve. Mégis jobb, ha az állószedést is becsomagoljuk, *oldalt* ráírjuk a tartalmat, illetve a munka címét és az oldalszámokat.

Ahol erre megvan a lehetőség, ott az állószedést, kilőve, deszkára rakjuk s a deszkára írjuk a munka minéműségét. Erre a célra legalkalmasabb a Scholz-féle »Unikum«-formaregális, mely a régi 6—8 deszka helyett 12 deszkát tartalmaz 53:73 cm és 63:95 cm alakban, ami 12 deszkánál 100%, 24 deszkánál 300% helymegtakarítást jelent. (Kapható: Scholz Ede betűöntődjében, Wien, XVIII., Martinstrasse 57—59.)

Mindez a nyomda kisebb-nagyobb berendezéséhez képest változó. Nagyobb nyomdákban külön raktárkezelő (*depositur*) van alkalmazva, aki minden készletről kell hogy felvilágosítást tudjon nyújtani.

A raktárkezelés igen lényeges és fontos feladat, amely, minél pontosabb, annál nagyobb eredménnyel jár.

Nagyban megkönnyíti úgy a betűszedő, mint a raktárkezelő munkáját a jó *betűmintakönyv*, mely az egyes szekrények mennyiségét, elhelyezését, szóval az egész szedőterem berendezését is híven feltünteti.

Ennek alapjául szolgál az, hogy a regálisokat római számokkal vagy A-B-C-vel, a szekrényeket pedig arab számokkal jelöljük, azonkívül címkékkel látjuk el, mely az állvány- és szekrényszámokon kívül a szekrény tartalmát jelzi.

Szám- és mértékjegyek / Rövidítések

A súly- és űrmértékek szedésére meghatározott *szabály* áll fönn. Az ettől való eltérés *hiba*. A mértékelnevezést vagy teljesen *kiszedjük*, vagy szabályszerűen *jelezzük*. Szabálytalan rövidítés nincs megengedve; ez tehát *mind hibás*: kilo (ez görögül csak *ezret* jelent, de nem ezer gram-mot), kgr., klgr., kilogr.; deka (görögül: *száz*, de nem száz gramm), dkgr., dekagr.; mtr. ctmtr., mmtr., klmtr., kilomtr. stb.

A szabályszerű *jelzés*, mely *lehetőleg cursiv-ból*, de mindig *pont nélkül* szedendő, ez:

cg — centigramm

cm — centiméter

dg — decigramm

dkg — dekagramm

dl — deciliter

g — gramm

ha — hektár

hl — hektoliter

kg — kilogramm

km — kilométer

l — liter

m — méter

mm — milliméter

q — métermázsza

Használunk még ilyen rövidítéseket is:

Négyzetcentiméter: \square -*cm*, köbcentiméter: *köbcm*, négyzetkilométer: \square -*km*, négyzetméter: \square -*m*, köbméter: *köbm*.

Azonban helyesebb ez így:

cm^2 — négyzetcentiméter

cm^3 — köbcentiméter

km^2 — négyzetkilométer

m^2 — négyzetméter

m^3 — köbméter.

A mértékekre vonatkozó ezen jelzések internacionálisak, tehát — többi közt — *német* szedésben is ugyanígy alkalmazandók és pedig antiqua-betűs szedésben *cursiv*-, fraktur-betűs szedésben *antiqua*-betűkkel.

Rövidítések.

A rövidítés csak sűrűn ismétlődő, közkeletű szavaknál, vagy pedig helyszűke miatt, illetve térmegtakarítás céljából van megengedve.

Síma, folyó szedésnél csak az általános rövidítésekre szorítkozunk; egyébként *mindent teljeseen kiszedünk*, még akkor is, ha a szerző (időmegtakarításból, kényelemből vagy szokásból) rövidítve írja az egyes szavakat.

Az általánosan ismert és elfogadott rövidítések ezek:

ág. — ágostai

ág. ev. — ágostai evangélikus

ág. hitv. ev. — ágostai hitval-

lású evangélikus

b. — becses

br. — báró

c. — című

C. — Celsius

cs. és kir. — császári és királyi

D — dél

db. — darab

d. e. — délelőtt

d. u. — délután

DK — délkelet

DNy — délnyugat

dr. — doktor

É — észak

ÉK — északkelet

ev. — evangélikus

ev. ref. — evangélikus református

exc. — excellens

Exciája, Exciád — Excellenciája, Excellenciád

f. é. — folyó évi

f. hó — folyó hó

fhg. — főherceg

fr. — frank

g. kath. — görög katolikus

g. kel. — görög keleti

gr. — gróf

h. é. — helyi érdekű

<i>helv. hitv.</i> — helvét hitvallású	<i>olv.</i> — olvasd
<i>hg.</i> — herceg	<i>orsz.</i> — országos
<i>hiv.</i> — hivatal, hivatalos	<i>özv.</i> — özvegy
<i>id.</i> — idősb	<i>pl.</i> — például
<i>iffj.</i> — ifjabb	<i>P. H.</i> — pecsét helye
<i>ill.</i> — illetőleg, illetve	<i>p. o.</i> — példának okáért
<i>izr.</i> — izraelita	<i>prot.</i> — protestáns
<i>k. a.</i> — kisasszony	<i>R.</i> — Réaumur
<i>kath.</i> — katolikus	<i>r. kath.</i> — római katolikus
<i>kb.</i> — körülbelül	<i>r.-t.</i> — részvénytársaság
<i>kir.</i> — királyi	<i>ref.</i> — református
<i>k. m. f.</i> — kelt mint fent	<i>sat, stb.</i> — s a többi
<i>köt.</i> — kötet	<i>s. k.</i> — saját kezével
<i>Kr. (szül.) e.</i> — Krisztus (születése) előtt	<i>sz.</i> — szám
<i>Kr. (szül.) u.</i> — Krisztus (születése) után	<i>szt.</i> — szent
<i>l.</i> — lásd	<i>szül.</i> — született
<i>m. k. vagy m. kir.</i> — magyar királyi	<i>t.</i> — tisztelt
<i>m. é.</i> — múlt évi	<i>ta., Ta., Tsa</i> — társa
<i>mfd.</i> — mértföld	<i>t. c.</i> — teljes című
<i>NB.</i> — nota bene (jegyezd meg jól)	<i>t.-c.</i> — törvénycikk
<i>N. N.</i> — nevét nem tudjuk, név nélkül)	<i>tek.</i> — tekintetes
<i>n. é.</i> — nagyérdemű	<i>tkv.</i> — telekkönyv
<i>n. t.</i> — nagytiszteletű	<i>u. a.</i> — ugyanaz
<i>Ny</i> — nyugot	<i>udv.</i> — udvari
<i>old.</i> — oldal	<i>u. i.</i> — ugyanis
<i>o. é.</i> — osztrák értékű	<i>U. i.</i> — utóirat
	<i>u. m.</i> — úgymint
	<i>u. o.</i> — ugyanott
	<i>u. p.</i> — utolsó posta
	<i>vm.</i> — vármegye
	<i>v. ö.</i> — vesd össze

Folyószedésben a számokat 1—10-ig lehetőleg kisedjük; tehát: *egy, két ember, három hónap, négy hét*; továbbá ezeket: *egyszer, kétszer háromszor; először, másodszor, harmadszor; elsőrendű, másodrendű, harmadrendű; kétszeres, háromszoros, négyszeres, százszoros, ezerszeres.* (Nem pedig: 1, 2 ember, 3, 4 hónap; 1-szer, 2-szer, 3-szor;

1-rendű, 2-rendű, 3-rendű; 2-szeres, 3-szoros, 4-szeres, 100-szoros, 1000-szeres.)

Egymás alatt következő oszlopos tételeket, rovatokat, szakaszokat és a keltezést számokkal jelöljük, így: 1. tétel, 2. rovat, 3. szakasz vagy 4. §; március 15.; valamint az először, másodszor, harmadszor szavak helyett ilyen esetben számokat használunk. Például:

Csatornatisztogatást végeztünk:

1. a Parásztai árokban;
2. a Séd-patakban;
3. a Csatári árokban;
4. a Tóvölgyi árokban;
5. kis vadvízárkokban;
6. belvízárkokban.

A mennyiségeket, ú m. súlyokat, mértékeket, pénzértékeket szintén számokkal tüntetjük fel, pl.: 35 kg, 78 m, 30—40 cm, 356 K 43 f.

Lorilleux Ch.

és Tsa

Budapesten

Lerakat és iroda:

IV., Ferenc József-rakpart 27

Telefon 37-58 és 93-29

Magyarországi gyár:

BUDAFOKON

Budapest mellett

A világ legrégebbi és leghírnevesebb
kő- és könyvnyomdai festékgyára

Alapítva 1818-ban :: 12 gyár, 60 lerakat az egész világon
1899. és 1900. párisi világkiállításon versenyen kívül jury-tag.
Grand prix: St.-Louis 1904 — Lüttich 1905 — Milánó 1906

Festékek kő- és könyvnyomdai, valamint az összes grafikai szakmák részére. Másoló-festékek. Arany- és ezüsfestékek. Kencék és hengergyapok. Preparált papírok kőnyomdák részére. Festékek fénynyomás-, autotypianyomáshoz és merkantil-munkákhoz.

Péterfalvai Papirgyár

Péterfalván, Erdély

Myrtle Mill Papiráruk

Nezsideri Papirgyár R. T.

vezérképviselte és raktára:

Goldzieher Géza

Részvénytársaság

☞ Budapest ☞

V., Báthory-utca 7. szám

Nagy raktár a sokszorosító és rokon-
iparhoz szükséges összes, különféle
papiranyagokban.

Raktár nyomdai, okmány-, fogalmi, irodai,
színes boríték- és levélpapirokban, könyv-,
merített-, enyvezett- és kromopapirokban.

Mintákat kívánatra azonnal küldünk bérmentve.
Vidéki rendelések a beérkezés napján intéztetnek el.

Bazai gyártmány!